

TRANSILVANIA

An LIII. Septembrie 1922. Nr. 9.

Inchinare lui Avram Iancu

cu prilejul semicentenarului morții sale (Sept. 1922).

CUPRINSUL:

	Pagina
<i>Ion Borgia</i> : La moartea unui viteaz (poezie) ...	558
•• Avram Iancu și Ioan Dragoș sau Politica românească și politica ungurească în anii 1848—49 ...	559
<i>I. Borgia</i> : Pelagia Roșu (1848) ...	562
<i>N. Iorga</i> : Ceva nou despre Avram Iancu ...	563
<i>Ioan Georgescu</i> : Avram Iancu în poezia populară română ...	566
•• Testamentul lui Avram Iancu. Cum e înregistrată moartea lui Avram Iancu? ...	570
<i>George Dumitrescu</i> : Străbunii (poezie) ...	571
<i>Constanța Hodoș</i> : Amintiri despre Avram Iancu ...	572
<i>I. Georgescu</i> : Pe urmele lui Avram Iancu ...	576
<i>I. G.</i> : Șpicuiri din scriitorii români și străini despre eroul nostru Avram Iancu ...	584
<i>I. G.</i> : Atrocități ungurești în 1848/49 ...	588
<i>Volburd Poiana</i> : Eroii (poezie) ...	589
<i>Nicolae Bălănescu</i> : Unirea ...	590
<i>Ion Gorun</i> : O scrisoare despre Avram Iancu, și altele ...	591
<i>Virgil Șotropa</i> : Amintiri și impresii ...	595
<i>Ioan Boroș</i> : Un răspuns și un avertisment tinerețului de astăzi ...	599
<i>Cronică</i> ...	601
<i>Cărți românești</i> ...	600
<i>Reviste românești</i> ...	611
<i>Cărți străine</i> ...	615
<i>Dela «Asociațiunea»</i> ...	616
<i>Bibliografie</i> ...	618
<i>Anunțuri</i> ...	444

Director: A. Bârseanu. ✕ Redactor-șef: I. Georgescu.
Redacția și Admin.: „Asociațiunea”, Sibiu, str. Șaguna 6.

Prețul 10 Lei.

Depozit general pentru vechiul regat, Basarabia și Bucovina *Librăria Pavel Suru*, București, Calea Victoriei 85 unde se află de vânzare toate publicațiile «Asociațiunei».

70 APR 1971

Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român

Intemeiată la 1861.

Prezident de onoare: M. ȘA REGELE FERDINAND.

Prezident activ:
Andrei Bârseanu,
membru al „Academiei Române”.

Vice-prezident:
Dr. Vasile Sueiu,
mitropolit de Alba-Iulia și Făgăraș.

Membrii comitetului central:

Ioan Agârbiceanu, publicist,
membru coresp. al «Acad. Române».
Dr. Nicolae Bălan, mitropolitul Rom. ort. din Transilvania.
Dr. Victor Bârlea, director de liceu.
Dr. Ilie Beu, medic.
Dr. Iosif Blaga, dir. de liceu.
Ioan baron Boeriu, general în pens.
Dr. Vasile Bologna, dir. de liceu.
Dr. Lucian Borcia, avocat.
Dr. Ioan Bunea, dir. de liceu.
Partenie Cosma, dir. de bancă.
Dr. Elie Dăianu, protopop.
Dr. Nic. Drăgan, prof. univers.
Octav. Goga, membru al «Acad. Române».

Dr. Ioan Lupaș, prof. univ., membru al «Acad. Rom».
Iuliu Marțian, dir. de bancă.
Dr. George Moga, gen.-medic.
Ioan Moța, publicist.
Ioan F. Negruțiu, dir. șc. norm.
Dr. Zenovie Păclișanu, inspector general, membru coresp. al «Acad. Române».
Aurel Popescu, comerciant.
G. Poponea, cond. tip. arhid.
Dr. George Preda, medic.
Dr. Octavian Rusu, avocat.
Trandafir Scorobețu, prof.
Dr. V. Stan, dir. de șc. norm.
Gavril Todica, contabil.
Nicolae Togan, protopop.
Ioan Vătășan, dir., «Albina».

Fondată la 1868. „**Revista Transilvania**” Fondată la 1868

Director: **Andrei Bârseanu**. Redactor-șef: **Ioan Georgescu**.

Colaboratori:

I. Agârbiceanu, A. P. Arbore, M. Baiulescu, A. Banciu, N. Bănescu, I. A. Bassarabescu, I. Bălan, L. Blaga, G. B. Duică, V. Bogrea, Dr. L. Borcia, Dr. Al. Borza, Al. Busuioceanu, Al. Ciura, A. Cotruș, Dr. E. Dăianu, Dr. N. Drăgan, R. Dragnea, V. Eftimiu, V. Ghidionescu, O. Goga, I. Gorun, P. Grimm, C. Hodoș, E. P. H. Longin, N. Iorga, Al. și I. I. Lăpădatu, V. Lazar, Dr. I. Lupaș, A. Lupeanu-Melin, I. Maniu, Colonel I. Manolescu, S. Dr. Mateiu, S. Mehedinți, Dr. V. Meruțiu, C. Moisil, Tr. Moșoiu, D. Nanu, Dr. D. Negru, V. Păcală, T. V. Păcățianu, Dr. Z. Păclișanu, V. Pârvanu, D. D. Patrașcanu, Dr. I. Paul, C. Pavelescu, H. și N. P. Petrescu, E. Pitiș, A. Pop, Dr. I. P. Voitești, Dr. P. Poruțiu, Dr. G. Preda, Dr. O. Prie, Dr. S. Pușcariu, Dr. P. Roșca, St. Roșianu, I. U. Soricu, V. Stanciu, M. Ștefănescu, V. Stroiescu, G. Todica, N. Togan, D. Tomescu, G. Vălsan.

BANCA ROMÂNEASCĂ

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ SOC. ANONIMĂ PE ACȚIUNI
CAPITAL LEI 400.000,000 — ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

BUCUREȘTI, strada Smardan 5.

Orice operațiuni de Bancă în general

Cumpărări și vânzări de efecte publice, avansuri pe depozite de efecte publice și orice transacțiuni financiare, Conturi-Curente și emisiuni de scrisori de credit pentru orice țară; participațiuni industr. și comerciale.

Sucursale: Arad, Bălți, Bazargic, Brașov, Cernăuți, Chișineu, Cluj, Constanța, Galați, Ismail, Oradea-mare Sibiu, Târgul-Mureș, Timișoara și Tulcea.

Din publicațiile mai nouă ale „Asociațiunei”:

Sextil Pușcariu: Istoria literaturii române. Epoca veche. Vol. I. Prețul 25 Lei.

N. Iorga: Tudor Vladimirescu, dramă istorică. Prețul 12 Lei.

Ioan Georgescu: Satul meu: Un sat din Ardeal. Prețul 3 Lei.

Petrea Dascălul: Din popor. Prețul 3 Lei.

Ion Agârbiceanu: Povestiri. Prețul 3 Lei.

Calendarul Asociațiunei pe 1921. Prețul 5 Lei.

Victor Lazăr: Ardealul și Ardelenii. Partea I. Prețul 3 Lei.

” ” ” ” ” ” II. Prețul 3 Lei.

Ioan Georgescu: Istoria lui Tudor Vladimirescu. Prețul 3 Lei.

Dr. Elie Dăianu: Oameni și stări dela noi. Prețul 3 Lei.

Ioan Georgescu: Ce este și ce vrea să facă Asociația? Prețul 3 Lei.

Dr. I. Lupaș: Mitropolitul Andreiu Șaguna. Partea I. Prețul 3 Lei.

” ” ” ” ” ” II. ” 3 Lei.

Ion Agârbiceanu: Păcatele noastre. Prețul 3 Lei.

Calendarul Asociațiunei pe 1922. Prețul 5 Lei.

Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român

intemeiată la 1861 de marii mitropoliți :

Andrelu Șaguna și Alex. Sterca Șuluțlu, de T. Clpariu, G. Barițlu, Axentle Severu, cav. I. Pușcariu, V. Pop, I. Bologa Dr. I. Rațiu ș. a.

cu scopul de a înainta cultura poporului român prin inițiere de studii și scrutări și editare de publicațiuni literare, științifice și artistice; a înființat și va înființa și susține biblioteci populare, în fiecare comună, biblioteci regionale în fiecare centru de despărțământ și o bibliotecă mai mare centrală; a întemeiat și va întemeia și susține muzee regionale în centrele despărțămintelor pe lângă un mare Muzeu central; a ridicat și va ridica și susține case naționale în toate comunele românești; a aranjat și va aranja expoziții etnografice, de agricultură, grădinărit, pomărit, de copii, industriale, artistice etc.; a ținut și va ține conferințe și prelegeri populare; a acordat și va acorda premii și burse; a înființat și va înființa bănci populare, cooperative etc.; a publicat și va publica revista «Transilvania», «Biblioteca populară», «Biblioteca tineretului» și alte cărți folositoare; a instruit și va instrui analfabeți. Activitatea «Asociațiunii» s'a extins asupra întregii Dacii superioare și e împărțită în despărțăminte, iar despărțămintele în agenturi. Taxele de membrii sunt următoarele :

Membru fondator al Casei Naționale	1000 Lei
Membru fondator al „Asociațiunii”	400 Lei
Membru pe viață	200 Lei
Membru activ (ordinar)	10 Lei
Membru ajutător	2 Lei

Revista „Transilvania”

—=== fondată la 1868 ===—

apare lunar sub direcțiunea prezidentului și îngrijirea secretarului literar al «Asociațiunii», având colaborarea celor mai distinși reprezentanți ai literelor și științei românești. Publică: poezii, nuvele, schițe, romane, teatru, istorie, știință popularizată, studii, dări de seamă, notițe, cronici etc.

Costul abonamentului anual :

Pentru membrii „Asociațiunii”	50 Lei
Pentru nemembrii	70 Lei

Redacțiunea și Administrațiunea revistei „Transilvania”, Sibiu,
Strada Șaguna Nr. 6.

TRANSILVANIA

Anul LIII.

Septembrie 1922.

Nr. 9.

ÎNCHINARE

lui AVRAM IANCU, cu prilejul semicentenarului
morții sale (Septembrie 1922).

La moartea unui viteaz.

*In țară nu mai contenește plânsul
E mort biruitorul în răsboaie,
Stejar pe care cerul îl îndoiaie,
El singur mai puternic decât dânsul!*

*Și 'n toată țara prins-au să vulască
A jale clopotele la biserici,
Când se porniră și mireni și clerici,
Să-i dea cu toții cinstea cea obștească.*

*Să-și poată trage brazda 'n pace plugul,
Făcut-a armă coasa și toporul!
Spre veșnica odihn' acum poporul
Cu jale mută-i însoțea cosciugul.*

*Pornește 'ncet alaiul de 'ngropare...
Și pașii grei dau vuiet surd în cale...
Resună zuruitul trist de zale,
Ca o străveche pentru morți cântare...*

.....
*Se pleac' acum spre culmi bătrânul soare...
Veșmânt cernit s'așterne peste țară...
E mort!... Dar din mormânt va să răsară
Viteazul suflet care 'n veci nu moare!*

Ion Borcia.

Cine ți-e mai drag și mai urît?

Cele mai mari necazuri nu le ai în contra aceluia care ți-a făcut răul, ci în contra aceluia căruia tu i-ai făcut răul, dupăcum dragostea cea mai mare nu este pentru cei cari ți-au făcut bine, ci pentru cei cărora le-ai făcut tu bine. Sunt adevăruri sufletești cari nu se pot tăgădui.

Cuvântare în Camera Deputaților la 16 și 17 Dec. 1915, *Take Ionescu*, Pentru România Mare. Discursuri din războiul 1915—1917. București, Socec p. 99.

Avram Iancu și Ioan Dragoș

sau

Politica românească și politica ungurească în anii 1848—49.

— Fragment din «Raportul lui Avram Iancu, prefect al unei legiuni românești, despre faptele oastei poporane, care a stat sub comanda lui pe timpul războiului civil din Transilvania în anii 1848/9». Editura redacțiunii «Observatorului», Sibiu 1884. —

Pe când eu și camarazii mei luptam în strâmtorile munților cu vrășmașul armat, iară înlăuntrul lor cu calamitățile mai sus arătate, veni în comitatul Zarand Ioan Dragoș, deputat la dieta ungurească din Ungaria. Căci atunci dupăce guvernul unguresc s'a convins că trupele sale nu pot să spargă cordonul tras de Români împrejurul munților au decis ca să ajungă la scop pe calea negociațiunilor. Guvernul proiectase, dupăcum s'a adevărit mai târziu, planul de a ocupa în centrul munților vre-un punct acomodat și prin aceea să tragă pe luptători dela strâmtorile cele mai din afară în lăuntrul munților, să se slăbiască liniile cordonului și așa să deschidă în toate părțile calea în munți. Negociațiunile aveau de scop numai a mască executarea acestui plan. Guvernul a ales spre acest scop pe deputatul Dragoș, un Român cu sentimente maghiare. Prefectul Buteanu primi în 23 Aprilie o scrisoare dela Dragoș din Brad cu data 19 a l. adresată totodată și mie, în care eram invitați la o conferență spre scopul unei învoeli salutare. Eu venii la Abrud chiar în aceeaș noapte, dupăce am cetit scrisoarea o am comunicat și prefectului Axente Severu, care tocmai pe atunci se află în Abrud. Acesta declară îndată că din toată acea conferență nu se va alege nimic, din cauză că principiile maghiarismului Kossuthian sunt cunoscute; apoi Românii au avut ocaziune de a se convinge despre credința ungurească, și în dosul acestei conferențe poate fi că este ascuns altceva; de aceea el este de părere că invitarea să nu fie primită. El încheie cu cuvintele: «Timeo Danaos et dona ferentes!» Din contră cei mai mulți au fost de opiniune, că o convorbire cu Dragoș dacă n'ar folosi, de sigur că nici n'ar strică. În 25 Aprilie plecarăm la Mihaileni anume cu prefectii Buteanu și

Dobra, fostul prefect din Câmpie preotul Vlăduțiu, vice-prefectul meu Boieriu și încă alți câțiva. Acolo convenirăm cu Dragoș. Scopul meu adevărat a fost ca să aflu câte ceva despre starea lucrurilor din afară de munți; pe lângă aceasta eu eram de părere, că în considerațiunea stării noastre descrise mai sus în care ne aflam în munți, un armistițiu ne-ar fi folositor în multe privințe. La posibilitatea împăcării cu Maghiarii eu unul nici pe departe nu am cugetat.

Deputatul Dragoș luă cuvântul și într-o cuvântare măiastră zugrăvi situațiunea lumii în colori maghiare. El zise: Capitala Ungariei este recucerită, Ungaria întreagă este curățită de soldați nemți, armatele maghiare peste tot victorioase, Feldmarschall Windischgrätz revocat și exilat, camarila umilită; în Viena ferbere mare, Galiția întreagă în arme și peste puțin se va ține un congres european dela care Kossuth așteptă renașterea Ungariei, cu atât mai vartos că Austria are să fie desființată, iară de rege al Ungariei este designat ducele de Leuchtenberg ginerele împăratului Rusiei. Dela considerațiunile aceste Dragoș trecu la starea națiunei române și observă între altele: Că cabinetul dela Viena îndată dela începutul războiului civil în urmarea intrigelor săsești totdeauna au socotit pe Români mai înapoi, că pe când el dedea Sașilor arme Românii lăsați în adins fără arme au fost dați victimă furiei Maghiarilor, că Rușii au fost chemați în țară numai ca să apere pe Sași, că în constituțiunea din 4 Martie nici cu o silabă nu este vorbă de națiunea românească, deși devotamentul ei a fost fără exemplu, când din contră pentru Sași, cari nici mai înainte n'au făcut nimic iară acum au depus armele și au recunoscut pe guvernul maghiar, li-s'au făcut o țară săsească, de unde este invederat că au de scop, ca în Transilvania să ridice elementul german succesiv pe mormântul celorlalte și așa mai departe. Așadară este necesitatea supremă de a insuflă spiritelor iubire de pace, căci Românii ar trebui să priceapă, că ei sunt înșelați și că în fine dânșii tot vor trebui să cadă.

Aceasta a fost aproximativ cuprinsul cuvântării sale.

Buteanu, care precum s'a observat și mai sus desperase cu totul de reușita cauzei noastre și Dobra un avocat erudit, care și el nu eră mai bine dispus, purtau numai singuri con-

versațiunea cu deputatul, iar acesta spre a ajunge la o învoială definitivă a pus de întâie și categorică condițiune depunerea armelor și extradarea lor, iară acesta o explică așa, că garda națională să fie desarmată din ambele părți și războiul să fie purtat numai cu trupe regulate. Eu li făcui observarea că acest popor înșelat foarte de multiori de cătră Maghiari nici armele nu le va da din mână, nici nu va suferi vreodată ca orașele și satele muntene să fie ocupate de soldați maghiari, și am mai adaos, că aci poate fi vorba cel mult numai de un armistițiu.

Deputatul răspunse că el pentru așa ceva nu este autorizat, între aceea dânsul va face raport la comandantul din comitatul Zarand și chiar la Kossuth, apoi va și plecă îndată la Debrețin, pentruca să audă părerile lui Kossuth și să aducă în scris concesiunile care pe Români să-i poată îndestulă. După această convorbire deputatul a și plecat, a promis însă că se întoarce în câteva zile. Din această convorbire aflai eu, că Maghiarii din Abrud, deși ei au fost apărați de cătră Români, tratați amical și cu multă cruțare din Octomvrie 1848 până la venirea lui Hatvany adecă mai mult de 6 luni, totuș ei în tot timpul acela au ținut corespondențe secrete cu frații lor din Ungaria și mai vârtos cu comandanții, cari operau în vecinătate anume și cu maiorul Csutak, comandantul dela Brad; pe aceștia dânsii îi informau cu toată diligența despre starea noastră și insistau neîncetat că după atâta așteptare trupele maghiare să intre în munți. Mai departe eu m'am convins că și o parte a poporului din comunele învecinate eră intrigat de Maghiari și gata de a depune armele. Ceeace mi se păreă însă mai periculos eră că și vre-o doi intelectuali cari până acuma luptaseră cu noi în contra rebelilor și cari aveau oareșicare influență erau aplicați la o învoire definitivă, nu din alte cauze, ci numai pentrucă ei desperaseră cu totul de rezultatul final al încordărilor noastre, iară acuma se păreă că și partea a doua a cuvântării lui Dragoș eră de natură ca să le deschidă ochii asupra multor lucruri. Mai încolo eu aflai îndată după acea convorbire, că dintr'odată cu venirea deputatului trupele maghiare au fost înmulțite nu numai în comitatul Zarandului, ci și pretutindeni în direcțiunea celor mai importante strămtori de munți, ceeace mă făcui să cuget la un plan al lor combinat și

așă îmi permitea ca să pătrundă în sus atinsul plan al poli-
cilor maghiari. Acum eu cunoscu perfect situațiunea în care
ne aflam noi și așă m'am decis ca să lucru cu mare circum-
specțiune în contra intrigelor vrășmașului și să nimicesc planul
lor. Intr'aceea eu mă convinsesem mai din nainte că averea
erarială în Abrud nu mai este în siguranță. Mai târziu îmi trase
luarea aminte vice-tribunul meu Ioan Corcheșiu asupra ace-
luiuș obiect. Așă eu trimisei pe numitul vice-tribun însoțit
de câțiva călăreți la unul Francisc Frenzel schimbător substituit
de aur, cu provocare în scris, ca să transpună aceluia aurul și
cassele erariale spre a le duce în siguranță la Câmpeni. Dl
Frenzel dete aurul dar mai mult nimic. Mai târziu după in-
trarea lui Hatvany în Abrud d-na Frenzel numără aceluiaș
12,000 fl. m. c. din cassa bisetală, dupăce mai întâi au depus
jurământ în biserica sociniană pe constituțiunea maghiară.

Pelagia Roșu.

(1848).

*Pe cel mai falnic munte care-și suie
Spre ceruri fruntea de furtuni brăzdată,
Când oare vom putea și noi odată,
Pelagio, să-ți înălțăm statuie?*

*Dar nu; icoana-ți nu-i cuvânt s'o spule
Cât de adânc în inimi e săpată,
Mai trainică nu-i cea din bronz turnată,
Nici cea din marmura cioplită nu e.*

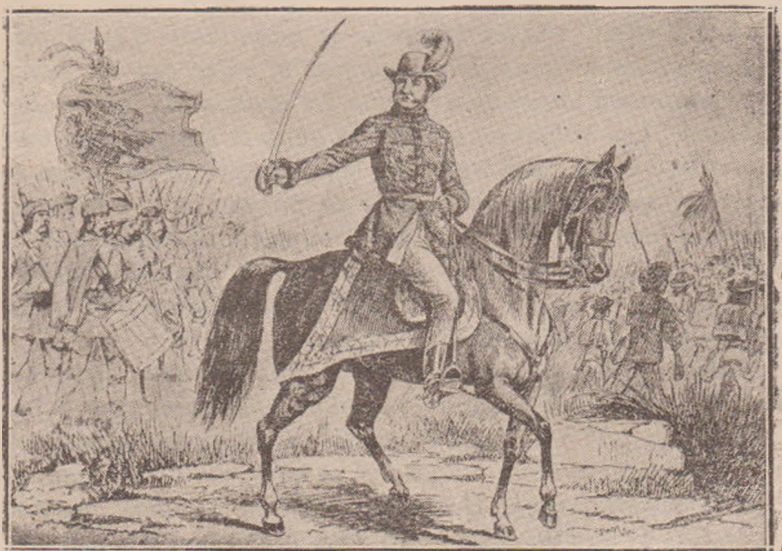
*Noi te vedem și astăzi priveghind,
Cu tulnicul la gură, ca atunci,
Călăre, — o străveche Amazoană...*

*Ah, cum resună! Iată-i ropolind
Voinicii Moși prin codri și prin lunci,
Să-și ia călăii îngroziți la goană!*

1. Borcia.

Ceva nou despre Avram Iancu.

Cea dintâiu datorie a noastră față de figura eroică și tragică a lui Avram Iancu e să-l scoatem din negurile unei legende neclare și naive pentru a fixa istoric ce a fost el în adevăr, care au fost intențiile și acțiunile sale, ce legături și-a creat el în timpul când — cărturarii făcând obișnuita diplomație prin orașe — el singur eră, cu prețul vieții sale, represintantul luptător cu armele, deși pregătirea lui eră aceia a unui avocat,

pentru drepturile poporului său. Atunci, când se vor face răbdătoare studii de arhive în locul fraselor de circumstanță, când se va răfoli, de pildă, corespondența din 1848, abia atinsă pe dinafară de ai noștri, care se păstrează în biblioteca Museului Cultural din Arad, se vor aveà solide pagini de istorie despre dânsul.

Pentru acea vreme culeg dintr'o carte francesă care a avut trei ediții (a treia, aceia pe care o întrebuițăm, la Paris,

În 1867), *Chrétiens et Turcs* a lui Poujade, aceste declarații ale generalului rus Lüders care a mers în Ardeal și Ungaria să suprimă revoluția ungurească: «Ceux-ci surtout (les Roumains) sont à l'état de parias et forment en Transylvanie la population la plus malheureuse. Ce sont eux qui ont, dès le commencement de l'insurrection, soutenu l'armée autrichienne, et les Russes ont eu beaucoup à se louer de leur concours pour les approvisionnements. Dès le principe leur union avec les Hongrois aurait probablement donné une autre tournure à l'insurrection. Sans les provisions que j'ai trouvées dans les Principautés et sans Yanco, le chef des Valaques en Transylvanie, je n'aurais pu réussir. Aussi parmi les correspondances que j'ai interceptées ai-je trouvé des lettres de Kossuth à Yanco, dans lesquelles il disait que les Hongrois se repentaient d'avoir méconnu les droits de leurs frères valaques et qu'en cas de succès ceux-ci pourraient compter sur toutes les concessions qu'ils demandaient. Les Valaques, ajoutait le général Lüders sont très dignes d'intérêt, et j'ai adressé en leur faveur un mémoire à l'Empereur, qui m'a répondu qu'il ne pouvait pas intervenir en pareille matière, mais qu'il avait transmis le mémoire à la Cour de Vienne. L'Autriche sera obligée de donner aux Valaques des droits égaux à ceux des autres nationalités, mais ils sont dans un abaissement complet».

Adecă: «Aceștia (Românii) mai ales sunt în stare de pariași și formează în Transilvania populația cea mai nenorocită. Ei sunt aceia cari, încă dela începutul insurecțiunii, au sprijinit armata austriacă, și Rușii au avut să se laude mult de concursul lor pentru aprovizionări. Unirea lor cu Ungurii dela început ar fi dat altă întorsătură insurecției. Fără proviziile pe care le-am găsit în Principate și fără Iancu, căpetenia Românilor din Ardeal, n'aș fi putut reuși. De aceia printre corespondențele pe care le-am prins, am găsit scrisori ale lui Kossuth către Iancu, în care spune că Ungurii se cătau că n'au ținut în seamă drepturile fraților lor români și că, în caz de succes aceștia ar putea să aștepte toate concesiile pe care le cereau. Românii sunt foarte vrednici de interes, și am adresat în favoarea lor un memoriu Împăratului (Nicolae), care mi-a răspuns că nu putea să intervie în acest domeniu, dar că transmisese memoriul

Curții din Viena. Austria s'a îndatorit a da Românilor drepturi egale acelor ale celorlalte naționalități, dar ei sunt într'o înjosire desăvârșită».¹

Mărturia e absolut formală. Generalul rus a avut în mână scrisorile, și cuvintele lui, transmise de un consul al Franței la București, căsătorit cu o femeie din familia Ghica, nu pot fi puse la îndoială. Va fi scris Kossuth mai târziu ce va fi vrut; în acel moment acestea erau sentimentele sale. Dealtfel scrisorile lui Bălcescu, din *Amintirile de pribegie* ale lui Ioan Ghica, despre negocierile cu ministrul Battyányi și legăturile cu aceiași revoluționari unguri ale lui Bolliac, când tipăria la Brașov «Expatriatul» întăresc existența acestui reviriment în politica dictatorului. El însuși nu era Ungur de sânge; Kossuth nu înseamnă nimic în ungurește și s'a vorbit de originea lui slavă. Intre țaranii români am găsit de aceia cari se chiamă Coșotă, cu sufixul, foarte obișnuit «otă».

Statuia lui la Arad e învelită în pânze ocrotitoare, dar și tăinuitoare. Vădirea ei n'ar fi o primejdie — căci vai de Statul care s'ar teme de bronzurile mute! — dar pe pedestal s'ar putea scrie cuvintele lui Lüders despre căința lui și deplina recunoaștere către Avram Iancu a dreptului nostru întreg.

N. Iorga.

Armele Iancului.

Jele-i, Doamne, cui și cui,
Jele-i, Doamne, muntelui,
De armele Iancului,
Că le plouă și le ninge
Și n'are cine le 'ncinge,
Că cine mi le a avut
Mi-a pus fața la pământ
Dar n'a pus-o să 'nflorească
Ci-a pus-o să putreziască

Culeasă de dl Dr. Valer Brănescu dir. ziarului «Patria» p. 89.

Până fu Iancu.

Până fu Iancu 'n domnie
Măncam pită ca 'n câmpie,
De când Iancu s'a lăsat
Iar măncăm mălaiu uscat.
Iancu cu fluier de vie
Ne scoase din iobăgie,
Iancu cu fluier de soc
Umplu țara de noroc.
Mulțumesc secure, coasă,
Că-mi țineți sufletu'n oase.
Mulțumesc codrii și văi
Că scăpărați frații mei!

Din V. Sobodol publ. în Găzeta poporului a. IV. Nr. 11 p. 3.

¹ P. 306.

Avram Iancu în poezia populară română.

Nimic nu dovedește mai bine popularitatea unui erou, felul cum el este privit și prețuit de poporul de rând, ca poezia populară. Ea e criteriul cel mai sigur nu numai al popularității unui erou, ci și al influenței, binefăcătoare sau stricătioase, pe care eroul a exercitat-o asupra masselor populare. De aceea nimic nu e mai interesant de studiat ca: felul cum se oglindește personalitatea eroilor mari în poezia populară a neamurilor din care aceștia au făcut parte și invers, felul cum se oglindește firea neamurilor și concepția lor de viață în apoteosa și aureola de mărire ce acestea o împletesc în jurul eroilor legendari.

Sub acest raport, puțini eroi se pot compara cu Avram Iancu, regele munților, nu numai la noi, ci și la alte popoare.

El are toate calitățile ideale ale unui bun conducător. E tânăr, frumos, viteaz, iubitor de neam și de dreptate, în sfârșit om fără seamăn.

Dar să vedem pe rând aceste însușiri ale marelui erou, așa cum ni se înfățișează în versurile populare:

*Sus e cerul luminat.
Iancu tinerel băiat
Mândru cal a 'ncălecat
Și departe mi-a plecat.*

E grăbit. Dă pinteni calului și-l îndeamnă cântând:

*— Calcă, murgule, lupește
Și pășește iepurește,
S'ajungem în sat cu soare,
Că ne-așteaptă cu mâncare
Și buze de sărutare.*

Dar nu se oprește aici. El știe că dragostea, adică aceea ce de obicei se înțelege în viața de toate zilele prin cuvântul dragoste, este înșelătoare și nestatornică. De aceea, pus în dilema de a alege între ibovnică de o parte și între mamă și soră de altă parte, Iancu nu stă un moment la îndoială spunând:

*Că știu că te-i mărită
Și pe mine me-i uită;
dar:
Maica mea m'a comândă
Și sora mea m'a cătă!*

Merită să fie subliniată în deosebi această iubire de părinți, care covârșește dragostea vulgară față de ibovnică, fiindcă este atât de rară.

Numai o astfel de iubire superioară de părinți l-a putut duce la adevărata iubire de neam, îndemnându-l să fie cruțător și să strângă tot bănușul pentru binele și fericirea neamului, ba să-l facă să renunțe chiar la dreptul de a întemeia și el o familie, pentruca să-și poată servi neamul cu atât mai mult devotament:

— Ce-ți trebuie bogății,
Pentru că tu n'ai copii?
— Am un neam și-o țară 'ntreagă
Să le scot dreptul mă roagă.

Mai departe el știe că:

*Din robie și din somn
Scot un neam ca să-l fac domn.*

Această superioară iubire de neam îl face pe Iancu să fie și «viteaz, stând în frunte la necaz».

Această iubire de neam îl îndeamnă să-și disciplineze ostașii și să și-i pregătească bine pentru luptele grele ce au să le poarte cu vrăjmași foarte numeroși:

— Iancule, Urbanule,¹
Unde mâni cătanele?
— Da, la foc sărmanele!
— Mând-mi-le mai încet,
Că le sar bumbii din piept!

Iancu nu se lasă înduplecat de asemenea rugăminți băbești. El își are idealul său bine formulat, pentru care știe să-și însușească luptătorii, deschizându-le în câteva cuvinte perspectivele încântătoare ale gloriei:

*Că voi dacă veți lupta,
Țara dacă veți scăpa
Deurgia Ungurilor,
Dușmanii Românilor,
Morții bine-or răsuflă,
Părinții s'or bucură,
Lumea vă va lauda.*

¹ Urban a fost unul dintre ofițerii români mai de seamă în 1848—9.

Insufleșiți de asemenea idealuri de mărire, nu-i mirare că neînfricații luptători ai lui Iancu au prăpădit cu totul pe vrăjmași:

*Din optzeci de mii și sute
Au mai rămas opt la munte
Și-acei cu brâncile¹ rupte.*

și că după crâncena încăierare a războiului:

*N'a fi nalbă și nici iarbă,
Numai sânge până 'n barbă.*

Totuș Iancu și țărâna român își dă seama că nu e bun războiul, un rău necesar, ci bună este pacea, buna înțelegere dintre oameni și popoare, munca singură fericitoare:

*De-ar fi Ungurul cuminte,
Cu Românul nu s'ar prinde,
Ci-ar băga sabia 'n teacă
Și l-ar ruga ca să tacă;
Și-ar pune sabia 'n cuiu,
Și n'ar spune nimănui;
Ar pune-o să ruginiască
Și s'ar pune să munciască.*

Decât iubirea lui de neam, decât vitejia lui în războiu, decât dorul lui de muncă și înaintare pacinică în cultură și bunăstare, mai mare este iubirea lui de dreptate, fără de care nu poate fi înșă nimic trainic. Dreptatea e doar chemată să fiină cumpăna între neamuri și indivizi. Nu e bine când se deschid prăpăstii îngrozitoare între om și om, între neam și neam; când unii huzuresc în bunătași și se război în plăceri, iar alții se prăpădesc de rele și se chinuesc de necazuri și suferințe.

*— Iancule, craiu luminat,
Dacă mai crezi în păcat,
Vino 'n Bihor, fă dreptate,
Dacă crezi în cele nalte!*

Cu aceste mișcătoare cuvinte îl chemau frații noștri bihoreni pe marele erou, pe «craiu luminat», pe adevăratul «împărat», să le facă dreptate în procesul lor cu dușmanul secular.

¹ Mânile (provincialism).

*Și Iancu a venit. Dar nu numai în Bihor, ci pretutindeni
în tot cuprinsul pământului românesc.*

*Iancu cu fluier de vie
Ne scoase din iobăgie,
Iancu cu fluier de soc
Umplu țara de noroc.
— Mulțumesc secure, coasă
Că-mi țineți sufletu 'n oase;
Mulțumesc codrii și văi,
Că scăparați trații mei.*

*Aceasta fiind marea ispravă legată de amintirea numelui
său, nu e mirare că Iancu n'are seamăn în țară și în lume:*

*Boii-s cu coarne de ceară,
Om ca Iancu nu-i în țară;
Boii-s cu coarne de spume,
Om ca Iancu nu-i în lume!*

*Ne pare foarte rău că s'au cules atât de puține poezii po-
porale privitoare la Avram Iancu, craiul munților și împăratul
fără seamăn al Românilor. Aproape tot ce cunoaștem astăzi e
din cântecul folcloristului nostru bucovinean Simion Fl. Marian,
Poezii populare despre Avram Iancu, Suceava 1900, cântec pe
care am întrebuițat-o și noi în articolul de față.*

*Suntem convinși că în munții noștri apuseni, atât de bogați
în aur și în alte metale nobile, se mai află încă multe comori
de poezie populară necunoscută. Folcloriștii și etnografii noștri,
acești mineri ai sufletului popular, sunt chemați să descopere
încă mult aur și argint de adevărată gândire și simțire româ-
nească, în legătură cu numele neuitatului nostru erou. In deosebi
ne surprinde faptul că din timpul nebuniei eroului și al tristei
lui peregrinări dintr'un loc într'altul n'am găsit încă nici o
poezie. Și e cu neputință să nu se găsiască. E cu neputință să
nu fie fost mișcat și sguduit, în toată ființa sa, poporul nostru
dela sate, care a trebuit să-și vadă și să cânte în nenorocirea
eroului său propria sa nenorocire.*

De aceea zicem: Etnografii și folcloriștii au cuvântul.

Ioan Georgescu.

Testamentul lui Avram Iancu.

Ultima mea voință!

Unicul dor al vieții mele e, să-mi văd Națiunea mea fericită, pentru care după puteri am și lucrat până acuma, durere fără mult succes, ba tocma acuma cu întristare văd, că speranțele mele și jertfa adusă, se prefac în nimica.

Nu știu câte zile mai pot avea; un fel de presimțire pare că mi-ar spune, că viitorul este nesigur. Voesc dară și hotărît dispun ca, după moartea mea, toată averea mea mișcătoare și nemișcătoare să treacă în folosul Națiunii, pentru ajutor la înființarea unei academii de drepturi, tare crezând, că luptătorii cu arma legii vor putea scoate drepturile Națiunii mele.

Câmpeni, 20 Decembrie 1850.

*Avram Iancu m. p.,
advocat și prefect emerit.*

Cum e înregistrată moartea lui Avram Iancu?

În protocolul morților parohiei gr.-ort. române din Vidra de sus, județul Turda-Arieș cetim la pagina 47 anul 1872 următoarele: «Nr. curent 42, anul morții 1872, luna August 29, ziua îngropării Sept. 1. Numele, polecra și meseria celui mort: *Avram Iancu Eroul Românilor*. Patria, locul nașterii, locul preturei și al prefecturei, unde au locuit mortul: Transilvania, Alba-Iulia, Câmpeni, Vidra de sus. Vârsta mortului 44 ani. Religia mortului gr.-or. Starea mortului, adevărată fostău căsătorit sau june? *June*. Fostău mortul grijit sufletește sau nu, de n'au fost grijit, din ce cauză n'au fost grijit? Fost. Feliul boalei de care au murit: Firească. Locul, unde s'au înmormântat: Răposat Baia de Criș, înmormântat la bis. din *Țiebla*. Numele și polecra preotului îngropător: Protopopi M. Valțianu (Mihălțanu) din Zarand, Balint gr.-cat. din Roșia și 36 Preoți cu mine V. Gomboș».

Străbunii.

*In serile de toamnă fumurie,
In clipe turburi de melancolie,
Străbunii mei din vremuri depărtate
Coboară 'n muta mea singurătate,
Investmântați in pulbere-argintie.*

*Cum stau pierdut in vise-amăgitoare,
Ei vin incet, in avântări ușoare,
Și par'că vin pe razele de lună —
Și vin — și vin — și tot mereu se-adună,
Ca un popor de umbre mișcătoare...*

*Ii văd cum se frământă prin odaie,
In ochii reci cu-o stranie văpaie,
Ca niște suflete neliniștite...
Stau gândurile mele — 'ncremenite
Și 'nmărmurește-a ceasului bătaie...*

*Privirea lor e-așă dojenitoare,
Că mă pătrunde 'n creier — și mă doare...
Pe tot ce-a fost și-au prețuit in vieată,
Nepăsător, se 'ntinde vâl de ceață,
Uitarea flutură biruitoare...*

*Atunci, in firea mea ce adânc tresare,
Vuește greu târzia remușcare,
Iar buza, tremurând de sfioșie,
Scăldată 'n ape de simțire vie,
Ingână umilită: Îndurare!*

XII/1920.

George Dumitrescu.

Amintiri despre Avram Iancu.

Eroul marei epoci de redeşteptare naţională, cel care a prins să traducă în *faptă* idealul proclamat pe «Câmpia Libertăţii», *sufletul* care a ştiut să se intrupeze într'un semizeu al *acţiunii* vitejeşti fără seamăn, al apărării noastre energice, şi înțelepte, şi *umane*, — își trăia ultimii ani ai martiriului său.

Eră în anul 1869, toamna în Septemvrie. Deşi eram copil abia de 8—9 ani pe atunci, mi-l reamintesc ca aèvea, — îl văd deschizând uneori încet uşa casei noastre părinteşti şi intrând sfios, înfăşurat ca de obicei, până peste bărbie, în şuba lui neagră... Atunci, în toamna aceluia an, tatăl meu, pretor în Hălmagiu, rugase pe oamenii lui de pela Lazuri, Albac şi Vidre, ca unde îl vor întâlni, şi cum vor putea, cu binişorul să-l aducă pe Iancu la dânsul.

Se apropiă ziua hotărîtă pentru desvălirea monumentului ridicat lui Buteanu la Iosăşel, şi dorinţa frunţaşilor iniţiatori ai aceluia monument eră: să fie şi Iancu de faţă... Dar de unde să-l iei pe Iancu? Regele munţilor n'avea reşedinţă. Sinistrul demon al trădării îl mână din loc în loc. Pecetluse minunata operă a protestării, — cu sânge viguros şi îmbelşugat pecetluse *voinţa acestui popor*, — isbutise a-l arăta sus şi tare, cu arma neînfrântă în mână, cu graiul elocvent al celor din morminte şi al celor în vieaţă, pe acest Român care nu vrea şi nu se poate să fie rob în patria lui, — şi totuşi opera nu trăia. Fusese sugrumată, ucisă, în clipa în care trebuia să i-se lase vieaţa... Vieaţa!

Zbirii împăratului înfruntat de Regele Munţilor, care n'a voit să-i primească decoraţiile, ci stăruia pentru drepturile şi libertatea poporului, căci «*pentru acestea luptase*», — zbirii l-au aruncat în temniţă, l-au scuipat şi l-au palmuit, ca pe un alt Mântuitor...

Când l-au slobozit din închisoare, — acasă, ai lui nu l-au mai cunoscut pe Iancu. Plecase un Rege, şi se întorcea — o umbră.

O umbră! Nimic mai potrivit. Căci chiar de n'ai fi ştiut că e umbra lui Iancu, omul acela înfăşurat în şuba lui neagră, — dacă te-ai fi uitat bine în ochii aceia adânci şi tulburi, în

fața aceea brăzdată, tăcută, care totuși îți vorbea, nu se putea să nu te fi cutremurat tragica expresie a întregii lui figuri. — Tragedia întregului neam românesc trăia acolo, în fața aceea brăzdată, în ochii aceia tulburi...

Veni lancu, și tata îl ospătă ca de obicei, — apoi îl luă pe departe :

— Bine că veniși, dragă lancule; te-au căutat Frâncu și Borlea și Hodoș, cu Mircea Stănescu dela Arad...

Dar lancu se și ridică dela masă, cu un pas spre ușă.

— Nu mă duc la Baia-de-Criș...

— Nu, nu... Vor veni ei aici, — apoi vom plecă cu toții la — Buteanu.

I-și încruntă sprâncenele stufoase :

— La Buteanu? — care Buteanu?

— La Iosaș!

O tresărire, ca de bucurie, îi luminează fața, în vreme ce o licărire de memorie pare a-i reveni.

— Atunci... nu-i adevărat că l-au omorât Ungurii?

Tata se folosește de o stratagemă:

— Nu! Să vezi: Ungurii nu l-au putut omori. El va trăi cât va trăi nația românească! A reînviat ca Isus Hristos. Vii cu noi să-l vezi?

— Viu, răspunse lancu hotărât, viu!...

Și iarăși se îndreptă spre ușă.

Câteva zile l-am împresurat, toată familia, cu tot ce am putut noi născoci, să nu i se urască, să nu plece.

Să-l poată duce la serbare, eră dorința tuturor. Să-l mai vadă poporul, Crișenii lui, cari îl adorau și-l plângeau cași grenadirii lui Heine pe Napoleon.

lancu iubiă muzica și singurătatea. De aceea tata îl lăsa singur în odaia de oaspeți și-i aducea câte fluere găsiă pe la ciobanii din împrejurimi.

*

În ziua memorabilă, se adunară la noi în Hălmațiu frunțașii Zarandului. Cei din Arad așteptau la fața locului. Iosașul, eră în comitatul Aradului. Comite suprem (prefect) în Arad eră atunci vrednicul român Gheorghe Popa.

Trei trăsură înghesuie erau gata să plece din curtea noastră, de dimineață. Sigismund Borlea, observând cu cât dor priveam convoiul, mă ghici, îmi făcu semn să mă apropiu și mă luă pe genunchii lui. Lancu ședeă lângă el; mă prinse de mână și tot drumul m'a ținut așa. Cum tata îmi povestise de multeori despre faptele lui, știam cine eră el, și tot drumul am simțit un fior de evlavie, și de mândrie că eram așa de aproape de el și-l puteam ține de mână fără să-mi fie teamă în tot momentul că are să fugă de lângă noi.

După o călătorie de patru ore, sosirăm la Iosaș. O soră a mea, cu 12 ani mai mare decât mine, eră măritată din primăvara aceluiaș an cu Iosif Stănescu, notarul satului, frate cu Mircea Stănescu. La ei au fost găzduiți cei mai de frunte dintre oaspeți. Bucuria mea la revederea surorii iubite, care mă alintase cu mângăeri de mamă dulce, îmi cuprinse acum inima mai mult decât preocuparea de solemnitatea desvălirii monumentului, pe care n'o putea cuprinde îndeajuns priceperea mea de copil. Și totuși, când se porni procesiunea, cu vr'o zece preoți în frunte, o emoțiune de nedescris mă cuprinse. Ca la o înmormântare... Și doar tata îi spuneă lui lancu că va fi *învierea* lui Buteanu!

Coborirăm jos în valea Crișului. Pe mal, în apropierea unei sălcii bătrâne, pletoase, la câțiva pași de albia riului, pe un teren nisipos, eră așezat monumentul, învăluit în postav negru. Simeon Balint, Sever Axente, dintre marii tribuni dela 48, însoțiți de Gheorghe Barițiu, sosiră și ei, venind din Sibiu, în vreme ce preoții începură sfeștania. Ascultam pitică, între cei mari, cu respirația oprită, cuvântările pe cari le rostiră frunțașii neamului. Doamne, ce clocot se pornise să fiarbă între sălciile pletoase, acolo jos pe nisipul acela de lângă albia Crișului! Din amintiri de lupte, de prigoniri și de jale, de vitejii și speranțe de o clipă, apoi iar de prigoniri și înfrângerii, țâșniă cuvântul ca din flacări fierbinți, din focul lăuntric al unui vulcan arzător. Și oftările înăbușite în piepturi isbucniră, în strigăte de durere, scrâșniri de amenințări înviersunate; din mii de glasuri se auzi clocotul răsvrătirii: Crișenii lui lancu, cari luptaseră sub steagul lui, înțelegeau mai viu nedreptatea, gemeau sub povara ei și cereau lumina, răsplata vitejiei lor, pentru ei

și pentru Iancu, *Regele* lor. Auziseră că a venit, că eră aci, între ei, și îl aclamau. Iancu trebuiă să vină la tribună, să se arate mulțimii... Dar unde eră Iancu?

O clipă îl văzusem, posomorît, încrunțat, când se porniră cuvântările. Apoi atenția-mi fu atrasă iar de sgomotul manifestărilor... Cu câteva clipe înainte eră aci, lângă noi; tata îl păzeă ca pe o comoară — dar răpit de entuziasm se ridicase și el un moment, — și acuma iată, nu mai eră aci lângă noi... nu mai eră nicăieri!

Tata alergă prin mulțime, în dreapta, în stânga, întrebând și căutându-l, — dar nimeni nu-l văzuse, nu-l recunoscuse.

.

Nu l-am mai văzut de atunci pe Iancu. N'a mai venit prin Hălmagiu.

Peste doi ani l-au găsit mort pe o bancă din fața școalei reformate din Baia de Criș.

Trăiau încă mulți din aceia, cari îl cunoscuseră în vitejia tinereții, și cu adâncă durere au înmormântat sub gorunul lui Horia dela Tebea, umbra tristă, rătăcitoare, a aceluia care fusese odinioară Avram Iancu.

Monumentul lui Ion Buteanu a fost prăvălit în valurile Crișului, în vitrege vremuri. Iancu n'a putut să mai creadă în reînvierea duhului său... Dar iată că după mai bine de o jumătate de veac de atunci, — după un veac dela nașterea marului viteaz martir, — noi credem.

Și amintirea lui o slăvim deapururea.

Constanța Hodoș.

Carăle Iancului.

Pe dealul Feleacului
Merg carăle Iancului,
Nu merg cum merg carăle,
Strălucesc ca soarele.
Carul merge 'mpiedecat,
Iancu merge supărat.

Borii-s cu coarne de ceară,
Om ca Iancu nu-i în țară;
Borii-s cu coarne de spume
Om ca Iancu nu-i pe lume;
Borii-s cu coarnele verzi,
Om ca Iancu nu mai vezil!

Publ. de I. P. Florantin în «Avram Iancu», regele Carpaților (continuatorul operei lui Horia). Roman istoric. Buc. 1891 p. 130 și 191—2.

Pe urmele lui Avram Iancu.

În Vidra de sus, plasa Câmpeni, județul Turda-Arieș, mai trăesc câțiva bătrâni, cari au cunoscut de aproape pe Avram Iancu «regele munților» și au fost amestecați în întâmplările dela 1848 și 1849.

Unul dintre aceștia este Marta Gheorghe al Ghilii, acum un moșneag de 92 de ani, cu părul și mustețele ninse de iarna anilor trăiți, dar cu ochii vioi și scânteietori, ca în tinerețe, și destul de voinic și acum, în stare să-și aducă singur din pădure lemnele de lucru, după care trăește și astăzi cu baba lui, o femeie înaintată în vârstă și ea. Înainte cu 74 de ani eră însă un flăcăiandru de 17 ani, frumos și isteț, fiind unul din argații cei mai vrednici și mai iubiți la casa marelui erou. El a slujit altcum 12 ani și pe împăratul, și în 1866 s'a bătut cu «pământezul» (Piemontesii) în Italia sub conducerea baronului Urs. Tatăl său, Ghila cel bătrân, încă a fost servitor la casa lui Iancu și a trăit mult ca și moșul său, pe care l-a învrednicit Dumnezeu să atingă frumoasa și rara vârstă de 130 de ani. Precum vedem, acesta e un neam de oameni cu vieată lungă.

În cele următoare vom povesti câteva din amintirile acestui bătrân servitor despre stăpânul său, întregindu-le, cu niște informațiuni necunoscute sau până acum mai puțin cunoscute privitoare la Avram Iancu.

Dela moșul său a auzit Marta Gheorghe al Ghilii, în copilărie, ce rău trăiau oamenii pe vremuri, mai ales când eră foamete. Cum nu erau drumuri și poduri, în Munții-Apuseni anevoie se putea aduce ceva. Tot ce se ducea și aducea, eră cât putea să poarte un cal în spinare. Iarna, când îngheță Arieșul, aduceau sarea și bucatele dela Turda cu sania pe Arieș. Vara eră mai greu.

Nu-i mirare, că în vremurile acelea de foamete doi ani de zile oamenii n'au mâncat decât tărâțe, iar un an și jumătate ne mai având nici de acestea, măcinau coajă de arbore, o ferbeau în lapte și așa își alinau foamea.

Tatăl lui moș Marta Gheorghe al Ghilii l-a dus pe eroul Avram Iancu mai întâiu la școală în Zlatna. Iată între ce împrejurări! Tatăl eroului, Alexandru Iancu, eră om cu stare bună

(aveà 12 vaci cu lapte, 12 boi de jug, 4 cai, 70 de oi, 30 de porci și 8 slugi) și legături frumoase. Nu înzădar a purtat cu vrednicie trei slujbe, cât a trăit: cea de primar comunal, de gornic (pădurar la stat) și jude dominal. El dictă pedepsele celor ce făceau stricăciune în pădurile statului, chemând pe

haiducii din Câmpeni să-i bată cu vârgile. Deși nu știà carte multă (abià cunoșteà «Tatăl nostru» și rugăciunile de rost), el totuș aveà trecere la cei mari. Pe cine voià să-l scape, îl scăpă; pe cine voià să-l piardă, îl pierde. Așà a scăpat. de miliție pe o rudă a sa, Mihaiu Gomboș, ducându-se la Abrud, unde a

vorbit cu doctorii și ofițerii împărătești cari toți îi erau prieteni. Dupăce a vorbit cu aceștia, i-a spus:

— Ia-ți hainele și mergi acasă! (Gomboș eră îmbrăcat în uniformă militară!)

Cât eră de neînvățat bătrânul Alexandru Iancu, dar își da seama ce mare lucru e învățătura; el știa ce înseamnă «ai carte ai parte». De aceea și-a trimis feciorul la învățătură.

Când l-a dus Ghila cel bătrân întâiu la școală pe Avrămuț — așa-i ziceau eroului în familie, — s'a întâmplat și cu el ce se întâmplă cu atâția băieți, când se văd mai întâiu între străini: li se face urît și fug.

Așa a făcut și Avrămuț.

Când plecă Ghila bătrânul din Zlatna înapoi către Vidra, iată că în Valea Dosului se pomenește cu băiatul înapoia lui.

— Da ce-i cu tine măi Avrămuț? Eu te-am lăsat în Zlatna, de ce n'ai rămas acolo? întrebă bătrânul Ghila.

— Fiindcă mi-e urît! fu răspunsul băiatului.

— Să te întorci, unde te-am lăsat! glăsul bătrânul. Amândoi n'avem ce căută acasă. Ne potopește tatăl tău.

— Eu singur nu mă întorc.

— Atunci, hai cu mine!

L-a luat și l-a dus și dus a fost. Mai mult n'a fugit Avrămuț de școală și nu s'a mai simțit străin.

Avrămuț eră băiat vesel și vioiu. Ii plăcea să se joace, să alerge. Clocotia în el vieața și sănătatea. Nimeni n'avea minge mai bună ca el, între toți copiii de Moți, și nimeni n'o știa bate mai bine ca el.

Semn bun pentru cele ce vor urmă, Românu l zice: «Cine-i de una, e de toate», și «Ziua bună se cunoaște de dimineață».

Când venia Avrămuț vara în vacanțe acasă și vedeă, cum se pedepsesc și muncesc bieții Români pentru nimica toată, pentru câte un lemn tăiat din pădurea erariului, o adâncă milă îl cuprindea, mai ales când începeă să-și dea seama că numai Românii sunt năpăstuiți așa, — alte nații nu. Atunci ziceă către tatăl său:

— Tată! Nu-i bună rânduiala de-acum! Trebuie schimbată! Unii să moară de flămânzi, iar alții să crepe de sătui.

— Bine! ziceă tatăl său. Schimbați-o! Numai să puteți. Dar să nu uitați un lucru: Dumnezeu să Vă ferească de săracul

bogat și de foamea sătulă. Atunci e rău, că n'ai cu ce-i sta în cale decât cu ce a fost și îndată e supărare și necaz.

În vremea aceasta de clocot și fierbere s'a întâmplat că a Innebunit Rahiluța, nevasta lui Ion Pop boierul cel bătrân din Vidra de sus. În nebunia ei eră pașnică și senină, dar prociã mereu că: vor veni zile grele asupra lumii întregi, când toți vor strigã vai!; când fecior și tatã, mamã și fatã nu se vor puteã vedeã în ochi; când toate vãile și pãraiele vor mânã mori și herãstraie, iar Romãnii, ba chiar și Țigãnii, vor purtã negoț; când oamenii nu vor murì numai de moarte fireascã, ci și mușcați de paseri cu cioc de fier.

Toți o luau în rãs și batjocurã pe biata femeie. Pãnã și fratele ei, preotul îi spuneã sã tacã din gurã cã nu știe ce vorbește. Numai bătrãnul Alexandru Iancu și feciorul sãu Avram n'o ocãrau, ci-o ascultau totdeauna cu dragoste și bunãvoință. Mai ales acesta.

Sã nu-și fi presimțit el tristul viitor, când ascultã aiurãrile acestei biete femei scoase din minte?

Sculãndu-se mai apoi Ungurii asupra împãratului și vrãnd sã cuprindã țara întregã, ei s'au izbit de împotrivirea Romãnilor. Îndeosebi cetatea fireascã a munților apuseni n'a putut fi nici când cuceritã de vrãjmași. Erau și bine pãziți acești munți. Intrarea dinspre Zarand în munți o apãrau prefectii deacolo Dobra și Buteanu, popa Groza și alții. Cea dinspre Huedin tribunul Iosif Moga din Baia de Arieș și tovarășii sãi tribuni Nicolae Corcheșiu și Clemente Aiudanu din Cãmpeni. Intrarea dinspre Turda dealungul Arieșului o apãrã popa Simion Balint din Roșia, iar cea dela Zlatna și dealul mare prefectul Axente Severu. În mijloc, când la Abrud, când la Cãmpeni sta Iancu și comandã ca un împãrat, trimițãnd ajutoare, unde trebuia și amestecãndu-se și el în luptã când erã primejdie.

Intrãnd cu viclenie Ungurii în munți de douã ori, odatã sub conducerea lui Hatvany și a doua oarã sub a lui Lupul Kemény, ei au fost împresurați de amãndouã datele de Romãni sub conducerea lui Iancu. Numai ei știu cãți și cum au scãpat, învãluși în ceață și negurã, dinaintea mâniei pedepsitoare a lui Iancu. Dupã planul lui, au tăiat Romãnii pãdurile și au înfundat

drumul de țară peste Dealul mare, să nu mai aibă Ungurii pe unde se întoarce. Noroc că au cunoscut și potecile lăturalnice, căci altfel nu scăpau nici câți au scăpat.

Mândru de isprăvile lui Iancu, poporul îi făcuse cântece:

De când Iancu-i împărat,
Domni la masă n'au cinat.
Iancu bea între haiduci,
Domnii fug fără păpuci.

Și:

Bea Iancu se veselește,
Iobăgie nu mai este.

Ungurii știau grozav de frica lui. La vestea că vine Iancu, aruncau pușcă și sabie, ca să fugă mai ușor; mulți săriau în ape și în prăpăstii numai să scape din mâinile lui.

Cu toate acestea, de trei ori a fost și el în primejdie să fie prins de Unguri. De două ori a scăpat amestecându-se și el printre Unguri și vorbind ungurește tot atât de bine ca și ei. A treia oară l-a scăpat o Unguroaică spunându-i din vreme să fugă că vin să-l omoare.

Trecând răsărița, Iancu și Românii așteptau să-și primească dreapta răsplată pentru sângele vărsat.

În 1852 tânărul împărat Franz Josef a venit în țară să-și vadă și mulcomiască supușii. A venit și în Munții Apuseni, unde la Găina mai întâiu, la Vidra de sus ori la Câmpeni mai apoi așteptă să i-se înfățișeze Iancu și să-i împărtășiască dorințele lui și ale Românilor. Iancu nu s'a înfățișat. Văzând împăratul aceasta, i-a trimis vorbă prin cineva:

— De ce nu vine Iancu? *Ori e nebun?*

Iancu i-a trimis răspuns înapoi:

— *Eu sunt nebun, dar tu ești mincinos și un nebun cu un mincinos n'are ce vorbi.*

Nu peste mult Iancu a și înnebunit, văzând că zadarnic a luptat el și miile de Români pentru împăratul hain și că zadarnic au răbdat și așteptat milioanele. În nebunia lui umblă pribeag dela un prieten la altul și-și alină durerile cântând din fluer. Avea două fluere: unul lung care-i slujia și de băț, acum în muzeul Asociațiunii, și altul scurt. Fluierul eră prietenul lui cel mai bun, căruia îi încredința tot alianul sufletului său mare

și nenorocit. Dar umblă și cu băț în mână. Interesant e că știa și când eră nebun, spune părintele Andrei Candrea din Lupșa, data târgului dela Hădărău și eră totdeauna în ziua târgului acolo. Și ce făcea? Cânta, bea câte un păhar de vin și plângea. Pentru copiii mici avea o dragoste deosebită și-i cuprindea cu gingășie la sinul său, zicându-le:

— Dragul meu, nu-ți părăsi neamul tău, că te bate Dumnezeu!

Când a murit tatăl său, pe care l-a iubit nespus de mult, sta la moară și plângea cu amar:

— Săracul tătuțull! Ce om pogan și puternic a fost și a trebuit să moară. Cu Dumnezeu nu s'a putut pune. El e mai mare ca toți. Ne chiamă când vrea!

Ungurii nu-l credeau pe lancu că e în adevăr nebun, ci ziceau că numai se face. De aceea temându-se să nu mai răzcoale odată munții împotriva lor, după ce au ajuns ei la putere, se țineau ca căpăii după urmele lui, trimițând spioni și jandarmi să-l urmărească de aproape.

Dar lancu eră de multeori în adevăr nebun și atunci făcea unele stricăciuni, însă nici când în oameni, ci în lucruri și în vite, precum se va vedeă din cele următoare:

Ajungându-l odată nebunia, a prins o vacă de coarne și o ținea cu atâta putere, încât vaca, ne mai putându-se clăti din loc, a început să mugiască. Văzându-l frate-său popa lancu, un om mai tare și mai voinic ca eroul, vine pe la spate și-l strânge cu atâta putere în brațe, încât i-se descleștară mâinile eroului de pe coarnele vacii, lăsând-o liberă, iar pe el îl svârli peste gard în grădină. Deșteptându-se din zăpăceala de care eră cuprins, eroul îngână aceste cuvinte:

— Asta-i mulțumita frate, că ce te-am făcut popă? (E de însemnat că el l-a dus pe acest frate al său la Sibiiu și l-a rugat pe mitropolitul Șaguna să-l preoțiască).

Altă dată lancu tocmai tălase un prunișor frumos, încărcat de prune, îl luase cu sine în casă și stând tolănit pe pat mănca prune, când veniră niște jandarmi unguri să-l caute și să vadă, ce face și dacă-l vor află suspect să-l prindă și să-l ducă legat înaintea lor.

— Bună ziua!

— Bună ziua! Şedeţi la noi dacă aţi venit şi poftim de mâncaţi prune, dacă Vă plac.

— Nu! Că noi n'am venit să mâncăm prune, ci să vedem de altele. Cine eşti D-ta? Ce faci? ş. a.

Dar lancu n'a mai zis nimic, ci tot mănca prune şi arunca sămburii nepăsător în faţa lor.

Văzând aceştia că n'au cu cine vorbi, plecară de aci fără ispravă.

Mai primejdios s'a arătat când odată s'a dus călare pe «porumbul», un cal frumos alb şi negru, la Câmpeni însoţit de slugă. Când să iasă din Vidra, iată se întâlnesc cu un sătean care tocmai mergea la pădure cu săcurea la braţ.

— Stai, măi Filimoane, unde te duci?! îl oprî lancu pe sătean în loc luându-i săcurea din mână şi sărind jos de pe cal, pe care îl ţinea acum scurt de frâu şi-l neteziă cu topo-râştea pe spinare. Odată numai ce văd, zice moş Marta Gheorghe al Ghilii, că Avram apucă securea de capul toporâştei şi izbeşte cu toată puterea în flămânzarea calului pe care a şi spintecat-o cu totul. Calul atunci pornî rânchezind de durere ca o fiară şi, dupăce alergă câţva timp, căzu mort grămadă. Avram s'a dus la Câmpeni singur. Eu ce eră să fac? M'am întors acasă cu frăul calului spunând stăpânului Alexandru cele întâmplate. De către seară am prins boii la car şi am dus mândreţa de cal la Arieş, unde l-am îngropat între sălcii şi arini.

Şi aşă cum eră însă, cu unele turburări de minte ce-l împingeau la fapte nesocotite, îşi da seama, cine-i sunt binevoitori şi unde e bine văzut.

Mai mult petrecea în părţile Zarandului. Şi zicea el: «Câtă lume-am umblat eu, ţară mai bună, mai dulce, mai bogată, cu oameni mai primitivi ca în ţara Zarandului n'am văzut. Dacă voiu muri, numai aici să mă îngropaţi».

Şi Dumnezeu aşă a rânduit să moară unde a dorit.

A murit la Baia de Criş în 29 August stil vechiu 1872 şi a fost îngropat în Ţebea sub gorunul lui Horia, în frunte cu doi protopopi (Mihălţanu din Zarand şi Balint din Roşia montană) şi 37 preoţi şi nenumărat popor dela ţară din tot cuprinsul Ardealului şi de pe Crişuri. O înmormântare cum n'a mai văzut lumea şi partea aceea de ţară. Ea a fost un simbol.

Simbolul luptelor și aspirațiunilor noastre naționale, care se vor înfăptui cu toate desiluziile și nenorocirile ce fatal se ivesc în calea lor.

Dornic să mă închin și la acest loc sfânt al românismului, am plecat la Tebea, lângă Baia de Criș.

Crucea dela căpătâiul lui oricât de simplă și neînsemnată la înfățișare — o biată cruce de lemn — grăia adânc inimilor românești de pretutindeni. Ea purtă numai aceasta inscripție simplă, fiindcă stăpânirea mașteră de pe vremuri nu da voie să se facă mai mult:

	A V R A M I A N C U	
A D V. L E G.		P R E F. G E M.
	R O M. în anii 1848—9 † 1872	

Dar în dosul acestei cruci privitorii români vedeau alte cuvinte, cu un înțeles mai adânc. Ele par'că le spuneau:

— Fraților, nu vă puneți nădejdea în străini și nu vă luptați pentru interese străine, chiar dacă ar fi împărătești! Răsplata vă va fi ca și a mea: amăgire, umilire, pălmuire, durere nesfârșită și pe urmă nebulie. Cunoașteți-vă și iubiți-vă interesele voastre românești și vă pregătiți în tăcere pentru înfăptuirea lor. Puneți-vă nădejdea în voi și în Dumnezeu! Așa nu vă veți înșelă! Prin voi înși-vă!

În înțelesul acesta pare că-mi freamătă și stejarul deasupra mormântului lui, trimițându-mi altă solie mângâietoare despre acelaș neuitat erou:

Iar când va veni barbarul
să vă ia pământ și drept,
Români, scuturați stejarul
ca din somn să mă deștept.

Barbarul a trecut; primejdie nu mai este; dormi în pace slăvit erou!

I. Georgescu.

Spicuri din scriitorii români și străini despre eroul nostru Avram Iancu.

...La târgul Floriilor în primăvara anului 1848, Moșii erau adunați la Câmpeni. Iancul se ivește în mijlocul lor și le zice:

«De azi înainte numai de mine și de împăratul să ascultați!»

Din acest moment, Iancul devenind cel mai iubit om al Moșilor, guvernul transilvan a trimis în munți pe vice-comitele George Păgănuș, nobil român de neam din Clopotiva, cu o companie de soldați, ca să pue mâna pe el.

Espedițiunea militară a stat mai bine de o lună de zile în Vidra de sus și cu toate că conducătorul ei a pus un premiu de mai multe sute de galbeni pe capul Iancului, totuș de astă dată nu s'a găsit nimeni, care să fi cutezat să trădeze pe *Regele munților*.

În tot timpul cât a stat puterea armată în Vidra de sus, Iancul se întreține într'o pădure seculară de fag, dintre comunele Vidra, Blăjeni și Bulzești și marea popularitate de care se bucură, și-a câștigat-o în timpul revoluțiunii în mijlocul luptelor.

(Vezi *Teofil Frâncu* și *George Candrea*, *Românii din Munții Apuseni* (Moșii). Scriere etnografică cu 10 ilustrațiuni în fotografie. București, tipografia modernă 1888, pag. 298).

*

Cele ce mai spune Kővári despre Iancu (pag. 54—55) le știe rău și încurcat. Iancu nici decum nu a vânat popularitate; nu el a alergat după popor, ci acesta eră fermecat de personalitatea lui, el alergă la Iancu. Da, Iancu nu a fost orator în sensul modern parlamentar, el nu știă ce sunt sofismele; vorbiă foarte rar către mulțime; însă pare că-l vedem acum înaintea ochilor, că de câteori luă cuvântul, în fața lui jucau razele unei inspirațiuni misterioase, de care nici el nu-și putea da seamă, prin urmare în momente de acelea eră peste putință ca să nu răpiască cu sine pe ascultători. Iancu eră și unul din junii cei mai frumoși ai timpului său, simpatic din natura sa, de statură

întocmai cum se vede reprodus la pag. 563, iar când îl irită cineva, devenia teribil.

(Vezi *George Barițiu*, Părți alese din istoria Transilvaniei pre două sute de ani din urmă. Vol. II. Sibiu 1890, editura autorului pag. 163—164).

AVRAM IANCU după desenul făcut de *I. Costandea*, Sibiu.

Adunarea (tinerilor din Târgu-Mureșului), după ce ascultă cu multă bucurie din graiul lui Birlea mișcările naționale din Blaj formă concludul următor că «pe Dumineca Tomei după Paști toți tinerii câți se află în această mică adunare cu toți cunoscuții lor civili și preoți, intelectuali și țărani pe câți îi vor putea înduplecă să se afle în Blaj, unde aflându-se mai mulți

să poată face pașii necesari în cauza națională». Toți tinerii români cu un cuget și cu o inimă strigară: «ne jurăm fraților! ca pe Dumineca Tomei prin foc și prin apă și prin toate pericolele vieții vom veni la Blaj — nu numai noi, ci sperăm că și alții cari vreau salutea (mântuirea) națiunii noastre». Dintre canceliștii, cari se aflau la această adunare, însemnăm pe Avram Iancu, Samuil Poruțiu, Tordășianu, Tobias, Frâncu, I. Pinciu, Petru Roșca, Bota, Ioan Mărgineanu, Vasile Vespremanu, Alexandru Papiu ș. a. ș. a.

(Vezi *A. Papiu Ilarianu*, Istoria Românilor din Dacia superioară Tomul II Evenimentele Românilor la a. 1848 până la adunarea din 15/3 Maiu inclusiv. Viena, C. Gerold și fiu 1852 pag. 197—9).

...Iancu mai trăește, dar cu inima frântă, cu suflet sdruncinat, — par'că el singur ar fi fost menit de soarte spre a înneacă în sinul său durerile seculare ale unei națiuni, — par'că el singur ar fi fost ales de providință spre a suferi pentru întreaga națiune română.

Iancu mai trăește, și suvenirea lui va trăi etern în sinul poporului român, câmpiile și munții Transilvaniei vor rezuna pururia de cântecele create pentru glorificarea faptelor sale, — și tradițiunea va vorbi cu admirație din generațiune în generațiune strănepoșilor despre — Eroul munților în 1848.

(Vezi *Iosif Vulcan*, Panteonul Român. Portretele și biografiile celebrităților române. Tomul I. Pesta 1869, tiparul lui Alesandru Kocsi pag. 75—6).

Iancul acesta e un om extraordinar; cu sânge rece, talentat; dar, când vorbește despre suferințele neamului său, e fanatic, îi scânteiază ochii și poți vedea într'înșii făclia aprinsă a revoluțiunii.

(*Paul Vasvári* la *Iosif Sterca Șuluțiu de Cârpeniș*, Biografia lui Avram Iancu, Sibiu, tipografia arhidiecezană 1897 pag. 12).

...Lui Iancu, după credința Moșilor, însuși Ferdinand V i-a lăsat Ardealul, ca împărăție; el se intitula regele munților. Precum a observat, poporul său e nebunul Neamșului, iar el al poporului. În adevăr el n'a voit să-și dea Români săi pe mâinile politicianilor din Viena. A fost singurul revoluționar român

din Ardeal, care în adevăr s'a însuflețit pentru libertate și scopuri politice mai înalte...

(Vezi *A magyar nemzet története. Szerkeszti Szilágyi Sándor. Budapest 1898, Athenaeum. Tizedik kötet: A modern Magyarország (1858—1846) irták Márki Sándor és Beksics Gusztáv pag. 309—10).*

*

... Aceste palme brutale (e vorba de palmele date de su-praveghetorul temniței din Alba-Iulia Höhn) au dat ultimul și fatalul stimulent, pentruca negura nebuniei să învâluie definitiv creerul lui Iancu. Bărbatul simțitor și cu inima nobilă a simțit, că în aceste palme îi răsplătește brutalitatea puterii învingătoare mulțumita aceea, cu care i-a rămas dator. Aceste palme au fost față de Iancu simbolul ingraturității hâdoase. . .

(Vezi *Iancsó Benedek, A román nemzetiségi törekvések története és jelenlegi állapota. II. kötet, Budapest 1899, Lampel Róbert (Wodianer F. és fia) pag. 800).*

... Spun vrășmașii neamului românesc că «Avrămuț» a murit sub garduri, ca cerșitor, în stare de beție, nebun.

Nu știu, n'am văzut.

Așa când ar fi, eu totuș nu mă lapăd de el: amic mi-a fost când l-am văzut întâiaș dată, în cămașa lungă, și ca unui amic îi păstrez memoria. Dar teamă-se de mânia lui Dumnezeu și de urgia istoriei viitoare a neamului românesc cei ce l-au adus pe Iancu la acea stare înfiorătoare.

(Vezi *Iosif Sterca Șuluțiu de Cârpeniș loc. cit. p. 41).*

..Tinerimea română din Oșorheiu, cu Avram Iancu cancelistul în frunte, hotărî ca pentru Dumineca Tomei, să se afle cu toții în Blaj, în jurul profesorilor de acolo, frunțașii inteligenței române. Vestea acestei adunări a poporului umplu de bucurie toată suflarea românească. Toți se așteptau dela ea la lucruri mari: inteligența la mântuirea de supremația maghiară; poporul de rând la scuturarea iobăgiei îngreuiată încă, în loc de a fi ușurată, prin urbariul din 1847. Pe cât însă se bucurau Românii, pe atâta se temeau și se încruntau Ungurii de adunarea românească. Măsurile cele mai aspre, proclamarea stărei de asediu, amenințarea celor ce vor merge la adunare cu punerea în țapă, iată mijloacele draconice, prin care Ungurii vroiau

să opriască avântul poporului român. Și cu toate acestea Ungurii, Secuții și chiar Sașii cei protivnicii unirei țineau adunări în toate părțile. Lor le era însă permis, deoarece erau națiuni recunoscute; Românii însă nu; dovadă că și acum în mijlocul sbierătelor Ungurilor după libertate numai la dansa nu se gândiau.

(Vezi A. D. Xenopol, Istoria Românilor din Dacia Traiană, volumul VI., Iași, tipolitografia H. Goldner 1893 pag. 347).

Atrocități ungurești în 1848/9.

Un interesant document despre fărâdelegile Ungurilor în revoluția din 1848/49 e documentul subprefectului (alispán) scaunului Arieșului (Aranyosszék) Fosztó Károly, datat din Bagin (Bágyon) 25 Sept. 1849 Nr. 697/1849. Răsboiul civil ducând în prăpastia neînfrânării, a provocat o serie întreagă de omoruri și jafuri, zice acest document. Astfel în scaunul Arieșului niște Unguri netrebnici (gaz magyarok) în Ianuarie 1849 s'au năpustit asupra caselor Românilor și unor Unguri pașnici jăfuindu-i în timp de noapte. Cât timp a durat revoluția nu s'au putut afla făptuitorii. Populația înspăimântată de grozăviile lor s'a refugiat. Liniștindu-se mai apoi spiritele și întorcându-se cei mai mulți la căminurile părăsite, a început să se descopere fărâdelegile și făptuitorii lor. Astfel de ucigași (gyilkosok) au fost în comuna Varfalău (astăzi Moldovenești): Gado Péter, Balla Károly, Egei Mózes, Ifj. Pálfi Beniamin, Rab Mihály, Fodor Mózes, Demény Dani, Bencze Gergely, Orosz Mózes, Szabó Zsiga, Rab Sándor. Aceștia au năvălit, între altele, asupra casei preotului neunit din Moldovenești (a várfalvi disunitus lelkésznek, bár bikies jó ember volt, a házára rohantak, a helységből elüldöztik, és minden vagyonát el rabolták), l-au alungat și jăfuit de toată averea lui. De aceea subprefectul cere ajutor militar împotriva lor de cel puțin 30 ostași (miért könyörgök az evégre kívánt legalább 30 számból álló katonai erő kirendelésének eszközésére).

(Originalul între documentele testate bibliotecii centrale din Blaj de I. M. Moldovanu, prepozit mitropolitan, fost președinte al «Asociațiunii» noastre).
I. G.

Eroii.

*Din cele patru unghiuri s'au adunat sub steag,
Moșta li-a fost mică și-au vrut să o 'ntregiască;
Cu ochii țintă 'n soare s'au îndreptat cu drag
Spre țara suferinței de jug s'o mântuiască.*

*Și iată-i prinși în flăcări arzând în zdri de foc,
Ei au văzut Ardealul frumos cum îl visară,
Sfărmand cu pieptul munții, în vremuri de noroc,
Mormântul își deschise robia milenară.*

*Dar înviind oțelul amestecat cu fier
Oștiri înverșunate s'au repezit din zare,
Trăsnind potop de tunuri au spart pământ și cer
Rostogolind infernul mai tare, tot mai tare.*

*Și unul câte unul cu arma prinsă 'n mâni
A apărât pământul mai strașnic ca pe-un tată;
Desculți, cu haina ruptă, flămânzi de săptămâni
Mulți au pierit pe brazdă cu inima curată.*

*Durerea lor în suflet adânc i-a sfâșiat;
De două ori durerea li-a fost împovărare:
Odată cu pământul de dușmani sugrumat,
Apoi cu mari înfrângeri la orice trecătoare.*

*Și strânși ca într'un clește ei au ajuns pe rând
La porțile Moldovei cu steagurile rupte,
S'au sprijinit cu stânga pe Dunăre, plângând,
Cu dreapta 'n munții Vrancei, în aprigile lupte.*

*Din cât pământ cuprinde Moldova 'n sânul ei
S'a îndlțat vieața atât cât mai rămase:
Intreaga bărbăție de feți frumoși și smei
S'a adunat la moarte în carne și în oase.*

*Și a fost orânduirea unirei pentru veci
A sângeului cu țerna de veacuri însetată;
S'a scris cu vârful spadei: «Pe-aice n'ai să treci,
În țara, cât mai este, păgâne, niciodată!»*

*Din zări și până 'n noapte pumnal după pumnal
Au repezit în coasta Moldovei sbuciumate,
Dar s'a aprins de-apururi lumina în Ardeal
Impurpurând cu dânsa un steag de libertate.*

Volbură Poiană.

Unirea.

Sus la Țebea, la umbra gorunului lui Horia, odihnește Avram Iancu, craiul munților și tot acolo, lângă sfântul lui mormânt, s'a așezat pentru vecie trupul, sfâșiat în bucăți de Unguri, al eroului dela Tisa în 1919.

Acî e sacra mărturie a trei epoci de frământare sângeroasă a neamului românesc pentru unitatea națională; acî e legământul pecetluit cu sânge generos, ca să punem mai presus de orice, unirea tuturor, din tot sufletul, unirea, fără nici o rezervă, unirea, cea mai puternică temelie a viitorului nostru ca stat și ca neam.

Nicolae Bălănescu.

Iancu și Coșut.

*— Scoală, Iancule, din somn
Dacă vrei să te faci Domn,
Și-ți ia sabia 'ntr'o mână
Și o spală de rugină!
Iancu sabia-și luă,
Din teacă că o scotea
Prin dușmani o învărtia
De rugină o spală.
Coșut din gură grăia:
— Dă-te, Iancule, 'ndărăpt,*

*Să nu-ți trag un glonț în piept!
Dă-te, Iancule, legat,
Să nu-ți trag un glonț în cap!
Iancu din graiu îi grăia
Și din gură așa zicea:
— Nu-s muiere învălită
Să-mi fie de Unguri frică
Ci-s voinic și comandant
Cu Ungurii să mă bat!*

(Publicată de T. Frâncu și G. Candrea în opul «Românii din Munții Apuseni» (Moșii), București 1888 pag. 302).

O scrisoare despre Avram Jancu, — și altele.

Domniei Sale Domnului

I. Georgescu,

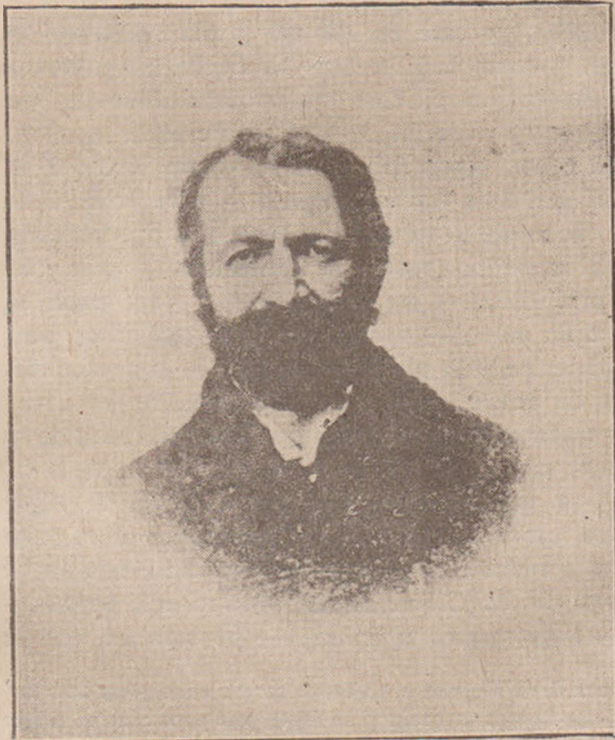
secretar al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”.

Răspund la a treia somațiune a D-Voastră, ca să contribuesc la numărul comemorativ pentru Avram Jancu, al revistei «Transilvania», pe care cu atât zel și bună pricepere o conduceți. Dela început însă, trebuie să declin măgulitoarea «captatio benevolentiae» cu care mă onorați: «Numele Ion Gorun este chintesența numelui de Moș în literatura noastră», — și «Numărul comemorativ Jancu nu se poate închipui fără sprijinul celui mai tipic scriitor moș»... — care ar fi să fiu eu.

Nu, domnule secretar, — nu este așa. Eu, dacă prin naștere sunt fiu al munților-apuseni ai Ardealului, — prin toată activitatea și prin literatura mea, n'am fost și n'am putut să fiu, un «scriitor tipic moș», — fiindcă valorile vieții m'au purtat, încă din copilărie, pe alte plaiuri românești, — și ceeace mi-a rămas de acolo, de acasă; n'a fost decât o amintire, pe care de abia dacă am tradus-o printr'o schiță sau două, mai mult de nostalgie. — Scriitori, cari s'au inspirat de viața și felul de a fi al Moșilor, poți să numești pe neîntrecutul nostru I. Agârbiceanu, care în cei câțiva ani pe cari i-a petrecut ca preot printre Moși, a prins și a redat caracteristice imagini din viața lor. Sau poți să numești pe Al. Ciura, căruia, dacă mi-ar fi permis, i-aș trece calificativul de scriitor *tipic* moș, — pe care eu nu-l merit.¹

¹ Dacă firea Moșului e aceea pe care o cunoaștem de a fi: rezervat, cumpănit, dar hotărît în graiu și în fapte, prietenos când te-ai făcut vrednic să-și deschidă sufletul înaintea ta, de spirit și de inimă, — atunci dl Ion Gorun, cu toate protestele ce mi-le adresează, rămâne ceeace l-am numit «cel mai tipic reprezentant al Moșului în literatura noastră». Scriitorii citați de D. Sa, pentru cari am și eu considerație deosebită, ba aș putea zice chiar un cult, (la cari aș mai adăoga și pe alții, dispăruți dintre noi) ne-au dat *câteva* lucrări caracteristice și foarte prețioase pentru cunoașterea mai deaproape a Moșilor noștri. Dl Gorun e Moș și când scrie despre alte materii decât cele privitoare la viața muntenilor săi iubiți. D. Sa e Moș *în tot ce scrie*. O deosebire aceasta care nouă nu ne poate scăpa din vedere. Credem că a fi Moș e mai curând un renume decât o poreclă. Deci n'are penține se lapadă de acest epitet. Redactorul-șef: I. Georgescu.

Când mi-ai cerut o contribuire pentru numărul comemorativ închinat lui Avram Iancu, ți-am răspuns: — «Cum nu? Doar l-am cunoscut și personal»... — Eră un răspuns pripit, — și întru câtva prea orgolios. — Da, l-am cunoscut pe Avram Iancu. Am privit în ochii lui întunecați și am pipăit mâna lui aspră..! Dar ce eram eu atunci? Un copil, — nu prea mic ca

Avram Iancu în anul 1868.

să nu pot înțelege ce putea să fie un rege detronat, — dar nu destul de matur ca să-mi dau seama de întreaga tragedie, pe care am înțeles-o mult mai târziu.

Ce pot să-ți spun *eu*, — ce pot să spun cetitorilor acestei excelente reviste, despre Avram Iancu? — Despre viața, despre faptele lui, sunt atâtea martori și atâtea dovezi... Impresiile mele

de copil le-am notat, acum 20 de ani, într'o schiță intitulată «Numai cu o moarte», căreia neuitatul meu maistru A. Vlahuță i-a făcut loc, mișcat, în revista lui «Vieța»:

— Eram copil de 9—10 ani, când am văzut pe acest om ciudat, intrând pe poarta casei noastre. Am rămas nedumerit când am văzut respectul religios cu care părinții mei tratau pe acest om, atât de simplu după port și înfățișare, cu fața arsă de soare și brăzdată de sute de încrețituri, cu privirea întunecată sub sprâncenele stufoase și aspre.

«S'a așezat afară pe un scaun, a cerut apă, și a rămas toată vremea mut și neșător la toate întrebările ce i se făceau. Apoi s'a sculat, a zis «bună ziua» și a plecat mai departe.

— Tată, cine a fost ăsta?

Tata m'a dus în casă și mi-a arătat în perete portretul unui om tânăr, o înfățișare războinică în frumosul port muntenesc, cu pușca la spate.

— Dar ăsta e Avram Iancu, — zic eu.

— El a fost!

«El! Eram copil, și n'aș fi înțeles această schimbare decât ca o nenorocire, ca o catastrofă, cum n'aș fi putut înțelege moartea»...

Apoi: — «Peste un an, eră o mare înmormântare la Tebea, sub stejarul lui Horia. — Eră o mulțime imensă de oameni: veniseră țărani până de dincolo de Abrud, și din tot Zarandul.

«Murise Iancu, — murise umbra lui Iancu.

«Câțiva copii țineau făcliile lungi de ceară, pe când o mulțime de preoți spuneau rugăciunile de mort.

«Ca prin vis îmi aduc aminte cum, în mijlocul unei tăceri ce te cutremură când vedeai miile de capete ce se pierdeau în depărtare în toate părțile, un cosciug simplu se lăsă încet în groapa săpată sub crengile uriașe ale stejarului din mijlocul, cimitirului...

«Ce se petrecea oare, în acele momente, în sufletul atâtor oameni adunați la această funebră ceremonie?... Astăzi știu, își aduceau aminte și-și jurau să-și aducă aminte în veci că acest om, conducătorul lor din lupte glorioase, dar nerăsplătite încă, murise de două ori: îl ucisese de mult falsitatea și perfidia — și abia acum îl atinge și coasa vremii»...

Deci, acestea au fost singurele două momente când am stat alături de Iancu.

Dar poate mă vei întrebă dacă nu cunosc amănunte din viața lui, câtă vreme bunicul meu, popa Balint, i-a fost poate cel mai de aproape în «revoluție»?... De sigur că da. Însă despre viața lui Iancu las' să vorbiască Iosif Sterca Șuluțu, fostul președinte al «Asociației», care a publicat cel mai bogat material de date și amintiri despre acel mare contemporan al său, și care are și amintirea vieții și povestirea atrăgătoare.

Eu acum n'am să mai adaug nimic la toate acestea. Aș mai adăuga ceva, ca legătură între vremurile mai vechi și acelea mai nouă de astăzi... Dar nu este aicea locul și timpul; bag de seamă și altfel, că am vorbit mai mult despre altele, decât despre aniversarea lui Avram Iancu.

Domnule secretar, — mi-am terminat articolul.

Ion Gorun.

Iancu în Abrud.

*Iancu pleacă la Abrud
Unde-i aurul cel mult
Cu sabie de trei coși
Să taie Ungurii toți.*

*Ungurii de frică mare,
S'aruncă pe cai călare,
Vreau să scape la loc larg
Caii stau legași de gard.*

*Iancu pleacă pe ogoară
Ungurii fug de s'omoară
Cu capul gol și desculți
Pare că s'ieșiți din minți.*

*Iancu pleacă pe cea luncă,
Ungurii, să nu-i ajungă,
Fug de el ca de-o nălucă
Care în cotro-mi-apucă.*

*Iancu stă 'n loc și zimbește
Și din gur' așa vorbește:*

*— Sabie! armă iubită,
La Români ești prețuită
Ungurilor moarte-amară,
Când te văd se înfioară!*

*Apoi mi se turbură
Trupul mi și-l scutură
Și pe cal mi-se avântă
Și Românilor cuvântă:*

— Feciorașilor voinici!

*Bateți acum mari și mici!
Tot ce-i Ungur în Abrud
Să nu-l lăsați nebătut,
Nebătut și netăiat*

Că-i neam tare blestemat!

Com. de d-l Ioan Popovici docent în Opațița, comitatul Timiș.

Amintiri și impresii.

Pe când eram încă student și cu mare plăcere și multă curiozitate ceteam și ascultam tot ce privește trecutul poporului nostru, adeseori îl rugam pe tatăl meu, Alexandru Ș., perceptor de dare, să-mi povestească din cele trăite, pățite și auzite de el. Mai mult mă interesau evenimentele anilor de sbucium 1848/9, despre cari însă nu prea bucuros vorbîa tata, căci suferise în acel timp mari neajunsuri și chinuri sufletești. Dar dacă îmi succedea să-l pornesc pe bătrânul odată la vorbă, atunci atât mintea cât și fantazia îmi erau satisfăcute.

Îmi aduc bine aminte, că într'o seară mi-a povestit despre *Avram Iancu*, cu care a cercetat în acelaș timp școalele din Cluj, și, cu toate că nu erau conșcolari, trăiau în bune raporturi, conveniau de multeori, se plimbau și cu predilecție rezolvau împreună probleme mai grele matematice. Mi-a spus, că Iancu eră foarte impulsiv, se știă însă moderă și încunjură conflictele; numai într'un singur caz cu greu își puteă potoli mânia, când adecă auziă batjocuri și insulte la adresa poporului român, și mai ales dacă ele proveneau din gura dascălilor maghiari.

Despărțindu-se în Cluj, tatăl meu n'a mai convenit cu Iancu decât o singură dată după anii de revo'uție 1848/9, în care răstimp în ținutul nostru s'au petrecut următoarele întâmplări:

Năsăudul, ca sediu al comandei regimentului II grănicesc, dejă în Octomvrie 1848, devenise în nordul Ardealului centrul de rezistență contra intențiilor guvernului revoluționar maghiar. Tinerii de prin județele de miază-noapte alergau cu miile la Năsăud spre a jură credință împăratului și spre a se înrolă în armata, cu care locotenent-colonelul *Urban*, energicul comandant al regimentului, aveă să întreprindă acțiunea sa contra rebelilor maghiari.

Mai înainte încă, în Iulie 1848, plecase din Năsăud la ordinul șiret al guvernului maghiar batalionul I al regimentului în frunte cu majorul *Leon Pop*, spre Ungaria, pentru a fi dirijat contra Sârbilor. Grănicerii noștri însă au înțeles îndată intenția ascunsă a ministerului, n'au voit nici decum să joare, cum li-se cereă, pe constituția maghiară, și n'au voit să lupte contra Sârbilor, pentru ceeace au avut multe de suferit în

drumul lor, bătut de-a crucișul și curmezișul țării ungurești. Cum se știe, bravura și statornicia lor au fost răsplătite în 1851 din partea împăratului cu conferirea mult amintitei *medalii de aur*.

Fiind respins în Ianuarie 1849 Urban cu trupele sale peste Bistrița spre Bucovina, o coloană a revoluționarilor maghiari apucă pe valea Someșului în sus, intră în Năsăud și dă foc *instituiului militar*, care ruinându-se, nici nu s'a mai reclădit. Atunci au fost nimicite de foc, între altele, cele mai multe și prețioase documente istorice privitoare la trecutul ținutului nostru.

Ajungând trupele rebele în comuna Maieru, unde eră preot bunicul meu Iacob Ș., într'una din zilele lunei Martie un căpitan maghiar, însoțit de un locotenent și mai mulți honvezi, intră în casa parohială și provacă pe popa să extrădeă imediat pe fiul său Alexandru și pe ginerile său *Florian Porcius*. Tatăl meu, care tocmai absolvise teologia în Blaj, și unchiul meu Porcius, cunoscutul botanist și membru al Academiei, pe atunci învățător, steteau în acele timpuri tulburi în Maieru, urmărind deacolo desfășurarea evenimentelor revoluționare. Se vede că au fost denunțați ca oameni periculoși, dar ei presimțind ce are să urmeze, s'au retras într'o casă de pe un deal din apropiere, numit Măgura, și de acolo observau mișcările rebelilor în sat.

La provocarea oficerilor popa răspunde, că nu știe unde sunt tinerii, cari mai de mult s'au depărtat de-acasă. Atunci căpitanul înfuriat ridicând pistolul, îl îndreaptă spre pieptul bunicului, și numai intervenției locotenentului, care pune mâna pe brațul superiorului său, e de a se mulțumi, că n'a împușcat sălbaticul pe bătrânul preot.

Intr'aceea tatăl și unchiul meu, auzind de cele ce se petrec acasă și temându-se ca nu cumva bătrânul și soția sa să fie torturați, coboară repede din deal și aleargă acasă, unde fără de nici o motivare ori vr'un interogator sunt deținuți, puși sub pază, iar în ziua urîtoare legați în fiare și excortați spre Năsăud.

Bunica mea, — pe care și *Alexandru Bohățiel*, fostul căpitan suprem al districtului Năsăud, mi-o pomeniă adeseori ca pe o femeie înțeleaptă și resolută, — imediat plecă cu căruța în urma escortei, voind să-și libereze, într'un moment binevenit, copiii. Ajungând escorta în Năsăud, se oprî pentru o zi, iar în ziua următoare din nou fu pusă în mișcare spre Cluj; — bă-

trâna preteasă după ea. Imi spuneă tatăl meu, că la fiecare popas mamă-sa trimiteă oficerilor excortei câte un galbin, ca să mai ușureze soarta prizonierilor. Oficerii primeau bucuros banul, dar robii nu simțiau nici o schimbare în bine. Din Gherla, fiind goală și de bani și de alimente, bunica adânc mähnită trebuł în fine să se întoarcă acasă, iar tatăl și unchiul

Avram Iancu în anul 1870.

meu, sosiți în Cluj, au fost duși de-adreptul și întemnițați în faimosul «Fellegvár», unde gemeau în lanțuri o mulțime de Români din toate părțile țării.

Urmează zile negre cu un tratament neomenos. Ca să nu amintesc alta, numai faptul, că aproape în fiecare zi toți prizonierii erau scoși să fie martori oculari la executarea câtorva

soți de suferințe, trebuia să-i umple zi și noapte de groaza morții ce-i așteptă la rând și pe ei.

Nu odată îmi spuneă «moșul» Porcius în anii din urmă, când mergeam la el în Rodna să-l văd ce mai face și să mai vorbim despre cele de mult trecute: «Nepoate, ce zile înfricoșate am mai petrecut noi în Fellegvár; și zău numai cu tatăl tău am avut noroc de nu ne-au împușcat Maghiarii. El adevă în școalele din Oșorheiu și Cluj învățase a vorbi bine ungu-rește, și când veneau oficeri cu soțiile să vadă pe «Valahii» sălbatici prinși în celulele Fellegvár-ului, el începea să vorbească cum știă mai bine când cu o cucoană, când cu vr'un oficer ori cu copiii lor, și iată într'o bună dimineață ne trezim scoși din temniță și împărțiți la lucru, el într'o cancelarie, iar eu într'un spital».

Așa a fost, și cu asta li s'a mai ușurat traiul. Dar ei nu prea aveau încredere, și în timp liber, când puteau să convină și să vorbească neconturbați împreună, se tot sfătuiau, cum și ce să facă, ca să scape cu fuga în munții apuseni *la oștile lui Iancu*. Mult i-a frământat gândul ăsta, când deodată a intervenit alt fapt, care le-a curmat chinurile sufletești și le-a adus pe neașteptate libertatea.

Intr'o zi adevă se răspândește în Cluj ca fulgerul vestea: «Jön a Muszkal» Vin Muscalii! — și deodată toți, cu comandanți, cu honvezi și cu orășeni își pierd capul, și apucă care încotro. Chiar și prizonierilor nu le mai are nimeni grija, și, scăpați în fine din iad, ei pleacă veseli spre casă.

Cu un grup de Someșeni pleacă și unchiul meu Porcius și, ajuns în Năsăud, el scrie imediat prietinelui său *Vasile Nașcu*, — care atunci se află în Cernăuți și care mai apoi a avut un rol însemnat în ținutul nostru, — următoarea scrisoare laconică și semnificativă:

Năsăud, 6 August 1849. — Frate! În fine mă aflui aci, liber din prisoarea de 18 săptămâni. Îți poți închipui ce am trebuit să sufer. Nu odată am simțit frica de moarte. În fine am scăpat teafăr din ghiarele leilor înfricoșăți. Asemenea și ceilalți camarazi, cu excepția cumnatului Alexandru, care dealtfel este achitat, dar din cauză de boală n'a putut să plece spre casă. Nu-mi este posibil să descriu în detaliu pățaniile mele aci, îmi rezerv însă să raportez despre ele cu gura. Noutăți îți pot împărtăși numai puține. Rebelii au dovedit mare frică de trupele austriace-rusești, și *Iancu* cu oastea sa de peste 30,000 bărbați bine armați îi face pe Clujeni să tre-

mure de groază. În decursul iernii le-a luat Maghiarilor peste 20 tunuri, și la 5,000 parte au fost prinși de el, parte au căzut. Pardon nu se dă nici unui prizonier. Fortăreața Alba-Iulia e despresurată. Ministerul este în Seghedin. Bem a dispărut. În Cluj e mare lipsă de bani. Trupele primesc soldă numai cu țirăita. Un adevărat haos. Clujul e plin plinuț de Petso-vitsi. Dea Dumnezeu ca pacea să fie restabilită cât de îngrabă. Dealtfel sunt sănătos. Impărtășește tuturor cunoscuților mei salutări, și anume lui Nașcuț, Hangea etc. Tot așa respectele mele d-lui *Pumnea*.** Cât de îngrabă aștept răspunsul tău. Flore Mărian asemenea vă salută. Mii de salutări și sărutări dela al tău vechiu și sincer prietin: *Porcius*, învățător.*

Scurt timp după revoluție tatăl meu a convenit ocazional în Cluj cu Iancu și i-a povestit toate cele pățite împreună cu Porcius, dar mai ales cum își băteau ei capul să afle o modalitate de-a fugi din mijlocul rebelilor la el în munții apuseni. *Iancu* îl ascultă zimbînd și apoi îi zise: «Te vei miră, frate Alexandre, dacă îți voi spune, că mai bine ați făcut c'ați rămas în Cluj. Așa v'ați mântuit vieața. Altfel zeu nu știu cum o pățiați, căci în timpul din urmă Moșii mei, după cele experiate cu Dragoș și cu mulți alți spioni, nu mai aveau încredere în nici un nădrăgar, și cum se apropiă cineva îmbrăcat în haine nemțești de sentinelele ori trupele noastre, îi strigau să întoarcă, și, dacă nu ascultă, pușcau în el».

Atunci s'a întâlnit și a vorbit de ultima dată tatăl meu cu Iancu.

Năsăud, August 1922.

Virgil Șotropa.

Un răspuns și un avertisment tineretului de astăzi.

Venerabilul bătrân, părintele prepozit și vicar episcopal din Lugoj *Ioan Boroș*, unul dintre cei mai muncitori și mai bine meritați istoriografi ai noștri rugat de redacția noastră să colaboreze la N-rul comemorativ «Avram Iancu» al acestei reviste răspunde între altele în următoarele:

«Când am scris istoria revoluției din 1848—49, desfășurată pe teritoriul Bănatului, îndeosebi a județului Caraș-Severin, am scrutat tot arhivul județean și cel orășenesc din Lugoj, cugetând că voi da de ceva urmă de raporturile ce au avut Bănățenii

* Maghiari dinastici, priviți de connaționali ca trădători.

** Aron Pumnul.

cu cei din Ardeal. Am găsit foarte puține date -- și nici o referință la Avram Iancu — privitoare la mișcările de atunci, de pildă, că cei din Lugoj, câțiva Români, ar fi luat parte la adunarea națională din Blaj (la care, anume, nu se spune, deși în Blaj s'au ținut 3 adunări naționale în 1848); că în casa protopopului român unit Ștefan Bercean pribegii își dau întâlniri și se sfătuiau; că pe Eutimie Murgu cum l-a ascuns numitul protopop în biserica sa ca să-l scape din mâinile Austriacilor, — și peste tot episoade despre participarea Românilor din acest județ în luptele revoluției de atunci.

Intr'o lucrare în manuscris a fostului canonic Petru Rațiu din Lugoj, am dat de o notă, cum un anumit preot «castrens» (militar) român în tabăra lui Kossuth, cu numele Muntean, purtă corespondențele între Dragoș și Kossuth la Dobrițin, despre care preot se zice că ar fi înstrăinat acte și documente din Blaj.

Ceva special privitor la Avram Iancu n'am aflat.

... Posed o colecțiune de ordinațiuni felurite date în 1848/9 de deosebite autorități civile și militare, mai toate românești. O parte mare din aceste acte mi-a dat-o canonicul Benjamin Densușianu. Le-am păstrat, întregit și broșurat. Am și alte lucruri, scrisori și diplome inedite, — dar nu ajung să le prelucru.

Dea bunul Dumnezeu, să le facă alții!

Îți mărturisesc, că de multeori mă cuget și mă supăr că generația tânără de astăzi puțină ambiție are să muncească. Tot ce face este că cetește ziarele și critică în particular. A scrie critică pentru publicitate cere studiu, iar de acesta se feresc. Fie voia Domnului!

... Dacă dorești, ți-aș putea trimite date cronologice din istoria Lugojuului, începând cu 1330. Am fost mult ocupat cu scrierea monografiei parohiei românești unite din Lugoj, începând cu anul 1836, care este în curs de aparițiune.

Cu deosebită stimă și dragoste frățească:

Ioan Boroș,
preposit, vicar episcopal.

Cronică.

CRONICA CULTURALĂ.

Abatele Zavoral de 60 de ani. In 28 Aug. a. c. s'au implinit 60 de ani de când a văzut lumina zilei Abatele Zavoral. Mulți din cetitorii rândurilor de față vor cunoaște numele acesta din jurnalele și revistele noastre din decursul războiului. Revista «Transilvania» a avut bucuria să tipărească în 1916 trei predici în traducere românească: «Despre caritatea creștină».

Care eră teza predicilor acelora? Teza, care *ar trebui* să fie teza tezelor în zilele noastre: «Ajută! Ridică!» Responsabilitatea socială, ilustrată cu exemple clasice, cu citate din autori și gânditori de seamă. Ancora, de care se mai leagă nădejtile celor ce încă nu și-au pierdut cumpătul în cicloul acesta de patimi, prin care trece biata omnire.

De sigur: lozinca aleasă ca motto pe blazonul de arhieru de Abatele Zavoral: «Charitas omnia vincit»,¹ este trasă în noroi și batjocorită în zilele noastre — ea este însă singura medicină, singurul fir al Ariadnei, prin labirintul plin de întunerice de astăzi.

Cum a ajuns Abatele, stăpânul peste 23 parohii bogate, șeful uneia din cele mai bogate mănăstiri din fosta Austrie, să mărturisească astfel de sentimente și să le și ducă la îndeplinire? Ar fi putut prea bine să se închidă în turnu-i de fildeș și să «domnească» ca un feudal trufaș. Cheia o vei afla dacă iai la cunoștință, că Abatele se trage din părinți, cari au știut, fără de vina lor, ce va să zică mizeria.

¹ Caritatea le învinge pe toate.

Fiul măsarului, ajuns în criză financiară din cauza falimentului de stat a fostei Austrii — arată în Praga, casa în care locuia ca student sărac, ajutat de un mecenat, și povestește cum — prea mândru fiind ca să-și mărturisească sărăcia — se mulțumea adeseori cu câte o coajă de pâne, pentru prânz, spunând camarazilor, că mănâncă la «mensa academica». Coaja aceea de pâne l-a învățat ce este mizeria, încât n'a uitat-o nici ca președinte a «Crucei roșii» — secția cehă — în decursul războiului, nici ca pretendent la rangul de episcop de Praga, episcopie, pe care n'a primit-o, fiindcă n'avea legături de rudenie tu aristocrația germană habsburgă și fiindcă eră Ceh. Astăzi este președintele clubului senatorilor catolici din Cehoslovacia.

Bărbat de o cultură superioară, ani îndelungați profesor de liceu și predicator, ascultat cu aceeaș plăcere de profesorul universitar, ca și de omul simplu, pentru iubirea sa și verva oratorică — s'a încălzit de graiul românesc, în decursul războiului, când a avut să privegheze lângă paturile răniților români.

Filologul, care vorbește și scrie englezește, spaniolește, franțuzește, nemțește, lăfinește — care a cutreierat aproape întregă Europa și o parte din America — omul cu orizonturi largi și cu inima tot atât de primitoare, s'a simțit ispitit de frumusețile limbei noastre, vorbite de păstorii români și de țaranii dela coarnele plugului, bătuți de soartă în spitalul lazaret Strahov — spital, înființat într'o sală a mănăstirii, unde în timp de pace se dădeau reprezentații religioase pentru credincioșii localnici.

Adeseori se întorcea obosit acasă dela şedinţele cu aristocratele germane şi cehe — ca preşedinte al «Crucii roşii» — şi găsea repaos sufletesc cetind mărturisirile sufleteşti ale cutărui ţaran român, din colecţia de folklor, din ediţia «Academiei române» sau din colecţia Jarnik-Bârseanu. Bărbatul trecut prin toate straturile societăţii ştia să preţuiască comoara izvorâtă din sufletul neîntinat al unui fiu al naturii.

Ani de zile a împărţit acest prelat ceh carte românească, rugăciuni pline de nădejde şi cârticele glumeţe, cari să descreţească frunţile, prin spitalele din Praga şi dintr'alte oraşe ale Boemiei — ani de zile a dat hrană sufletească şi trupească soldaţilor noştri, arătându-le ce va să zică un «om» în zilele noastre.

Sute şi sute de familii româneşti l-au binecuvântat şi-l mai binecuvântă prin satele noastre.

«Academia română» şi «Asociaţiunea» au îndeplinit un act de datorie naţională, numindu-l membrul lor de onoare. Lângă bătrânul şi inimosul Urban Jarnik, este unul din Cehii, cari ne-au arătat mai multă şi mai trainică dragoste.

Această iubire nu s'a stins după războiu, ci este alimentată mereu. De aceea, când felicităm pe prelatul ceh la împlinirea alor 60 de ani, suntem siguri, că vom mai primi probe, vădite, până la adânci bătrâneţe, spre bucuria celor două popoare, a căror misiune este să meargă mână în mână pe calea progresului.

Încă mulţi ani, P. C. Sa, Abatele Zavoral!

Serbările jubilară Petöfi din Sighişoara. În cea dintâiu oră din cea dintâiu zi a anului curent s'au împlinit 100 de ani dela naşterea celui mai mare poet maghiar, precum am arătat

şi în această revistă a. c. pag. 66. Compatrioţii maghiari ne putând sărbători centenarul la data aceea nepotrivită de iarnă, au amânat sărbătoarea pe ziua de 30 Iulie, când au organizat mari serbări pe câmpia dela Sighişoara, unde a murit genialul poet, precum şi în oraş. La serbări au participat delegaţi ai Maghiarimei din toată ţara în frunte cu episcopul catolic maghiar din Alba-Iulia contele Majláth Gusztáv şi cu cel reformat Nagy Károly, cu delegaţii societăţilor culturale din Budapesta (Academia maghiară, Societatea Petöfi, Societatea Kisfaludy etc.). Dintre Români s'a remarcat prezenţa prefectului din localitate Ioan Prescurea şi a dlui prof. univ. Dr. I. Lupaş.

Cuvântul de deschidere l-a rostit preşedintele Societăţii literare ardelenă Dózsa Endre, îndemnând pe conaţionalii săi cu citate din Petöfi să nu despereze, pentrucă numai acela e părăsit, cine se părăşeşte însuşi. În acelaşi diapason e ținută şi oda ocazională a poetului maghiar din Timişoara Szabolicska Mihály «Sufletul lui Petöfi» (Petöfi lelke), care a plăcut atât de mult, încât a trebuit rostită încă odată. Discursul solemn l-a rostit însă Sándor Iozsef, bine cunoscutul deputat în actuala cameră a deputaţilor, iar în vechea lui calitate de vice-preşedinte şi secretar general al faimoasei «Emke» încă şi mai bine cunoscut Românilor ardeleni. El şi-a încheiat cuvântarea pe mormântul lui Petöfi jurând pe Dumnezeu Maghiarilor că toţi vor să rămână Maghiari. Tot el a spus aceste simptomatice cuvinte la consfătuirea ținută în cauza şcoalelor confesionale maghiare: «Să se dea şcoalelor confesionale maghiare cel puţin drepturile acelea, pe care le-au avut bisericile româneşti sub imperiul maghiar. Trateze cu noi în

chipul acela barbar, cum au tratat cu Românii guvernele maghiare de pe vremuri». Că un om inconștient și cu memoria scurtă ca Sándor Iózsef a putut rosti asemenea cuvinte nesocotite, nu e mirare. Ne mirăm însă cînd că aceste cuvinte au fost subliniate cu aplauze de publicul asistent. Nu-și dă seama publicul maghiar, că Statul Român susține astăzi o mulțime de școli de stat cu limbă de predare maghiară, pe cînd statul unguresc n'a susținut nici o singură școală românească de stat, ci închideă cu forța și pe cele susținute de bisericile noastre românești. O deosebire aceasta, de care e bine să-și dea seama și publicul maghiar chiar în delirul unor serbări naționale.

✱

CRONICĂ TEATRALĂ.

Opera română. În ultima stagiune teatrală din capitală s'au remarcat două momente mai importante. Unul e consolidarea definitivă a încercărilor pentru înfăptuirea operei române, al doilea moment a fost înființarea a doua teatre nouă cu trupe de dramă și comedie. Despre aceste teatre, care sunt «Teatrul popular» și «Teatrul mic» vom vorbi în alt loc. Acum ne vom ocupa de operă.

Istoria teatrului român ne arată, că poporul nostru a avut multă plăcere pentru teatru și de-odată cu înfăptuirea începuturilor de cultură occidentală, s'a pus baza și «Teatrului național», care s'a dezvoltat foarte repede ajungând azi, atât ca artă scenică cât și ca tehnică, la nivelul teatrelor din apus. Nu tot așa stă lucrul cu opera. Pentru aceasta s'au făcut decenii de eforturi serioase, cari n'au putut da însă rezultatele dorite. Lucrul acesta e foarte curios, dată fiind împrejurarea, că poporul nostru

are însușirile principale cari se cer la spectacolul de operă. Poporul nostru iubește și cultivă cîntarea și jocurile, cari sunt elementele principale din operă. Din mijlocul poporului nostru s'au ridicat cîntăreți și dansatori, cari au ajuns gloriei universale. Cu toate acestea însă încercările din trecut pentru înjghebarea operei n'au reușit și a trebuit să vină România mare ca să se înfăptuiască ceea ce s'ar fi putut face și în România mică. Ceea ce e mai interesant e, că nici acum nu-i revine statului meritul de a fi făcut opera, care acum e națională, ci meritul îl au câțiva cîntăreți cu însuflețire dimpreună cu câțiva entuziaști și pricepători de muzică. Începutul operei cade în prima perioadă de însuflețire, care voiă cu orice preț să facă din România mare un stat modern, înzeștrîndu-l cu toate instituțiunile de cultură, cari ne lipseau. Numai cu acel avînt patriotic, care cuprinsese ca niște friguri pe toți oamenii de bine, s'au putut face lucruri mari, pe cari azi nici cu mijloace însutite nu le-ai mai putea face. Astfel s'a înfăptuit și prima «Societate lirică română», în ziua de 25 Septembrie 1919. Iată și micul mînnichiu de persoane, cari au luat asupra lor o sarcină colosală, de care însă numai mai tîrziu și-au dat seama: d-nele *Elena Drăgulănescu Stinghe*, *Alexandra Feraru*, *Enrichetta Rodrigo* și d-nii *Jean Atanasiu*, *Gheorghe Folescu*, *Edgar Istratty*, *Egizio Massini*, *Ion Nona Otescu*, *Nicolae Vămășescu*, *Romulus Vrăbiescu* și *Rudolf Steiner*. Aceștia au semnat actul de constituire adunînd și primul fond foarte modest, cu care au început lucrările. Prea curînd s'au convins însă, că entuziasmul nu e de ajuns pentru înființarea unei opere moderne, care reclamă capitaluri mari. Greutățile păreau de neînvins, dar societarii nu disperau. Au orga-

nizat mici serbări artistice, prin cari au adunat sume frumușele. Salvarea societății a venit însă dela *M. S. Regina Maria*, care a donat societății suma de 250,000 Lei, luând totodată și patronajul societății. Prin actul acesta societatea a fost salvată și și-a putut începe munca programatică.

După sforțări extraordinare, s'a putut deschide prima stagiune în ziua de 17 Martie 1920 cu opera «Aida». Reprezentația aceasta s'a dat la Teatrul național, făcând o rețetă de 50,749 Lei. În stagiunea aceasta s'au dat în total 45 de spectacole, cari au adus un beneficiu material de 822,855 Lei. Ultima reprezentație a fost în ziua de 31 Maiu 1920, cu «Lacue».

Văzând guvernul, că o mână de oameni însuflețiți a putut reuși cu înjghebarea operei, s'a interesat mai deaproape de această instituțiune și i-a acordat mai întâiu o subvenție de 500,000 Lei, iar mai târziu a luat-o de tot în seama sa prefăcându-o în «Opera națională». În stagiunea ultimă 1921—1922 a funcționat ca instituțiune de stat, cu budget special, care s'a urcat la 6 milioane, arătând un excedent considerabil. Stagiunea aceasta s'a deschis în 8 Decemvrie 1921 cu «*Lohengrin*», de R. Wagner, în care au cântat *Rom. Vrăbiescu* și d-nele *Ivoni* și *El. Roman*. Atât partea muzicală și scenică, cât și aranjamentul tehnic au făcut din această reprezentațiune o adevărată revelațiune pentru publicul bucureștean, care n'a mai lăsat după aceea nici odată locuri goale la cele 161 de spectacole, care s'au perândat până la închiderea stagiunei. «*Lohengrin*» a fost cântat în românește și s'a reprezentat de 28 de ori. Au urmat «*Boema*», tot în rom. de 32 de ori, «*Carmen*», în rom., de 20 de ori, «*Mefistofele*», în italienește, de 32 de ori, «*Tosca*», ital., 13 ori, «*Lakme*», rom.,

10 ori, «*Aida*», ital., 10 ori. «*Samson*», în rom. de 3 ori către sfârșitul stagiunei. Afară de acestea s'a mai jucat baletul «*Arlequinada*» de 25 de ori, totdeauna însă în combinație cu câte-o operă, de obicei «*Boemă*».

Personalul operei s'a compus din 34 soliști, 75 coriști, 70 în orhestră și 30 dansatoare de balet.

Între soliști au fost cântăreții bine cunoscuți R. Vrăbiescu, Gh. Folescu, Rabega, Mihailescu-Toscani, Niculescu Basu, Nasta, și d-nele Ivoni, El. Roman, C. Dobrescu, El. Teodorescu, V. Vasilescu.

La pupitru au dirigeat: Gh. Enescu, Eg. Massini și Tango.

Directorul operei a fost Cocorăscu.

Succesul acestei stagiuni se poate considera ca desăvârșit din toate punctele de vedere. Pentru stagiunea viitoare se face o reorganizare completă, care va pune opera pe baze și mai largi. În locul dlui Cocorăscu a fost numit director dl Georgescu, de care se leagă mari speranțe. *Ion Băilă.*

Teatrele de dramă și comedie.

În ultima stagiune drama și comedia n'au produs, din punct de vedere literar, nici un eveniment extraordinar. Ne gândim aci în rândul prim la producția literară originală, care a dat unele piese apreciable, dar departe de așteptările puse în autorii lor, dintre cari aproape toți cu un nume literar bine stabilit. Ba am avut chiar și o decepție. Dl *Sorbul*, care a avut în ultimul timp cele mai mari succese ca autor dramatic, a dat un fiasco desăvârșit cu ultima sa piesă «*A doua tinereță*», reprezentată pe scena «Teatrului Național». În schimb, literatura universală a fost bine reprezentată prin cei mai buni autori, începând cu *Sofocle*, *Shakespeare*, *Ibsen* până la *Tolstoi*. Piesa acestui din urmă «*Pu-*

teea întunerecului» a fost reprezentată de 32 de ori, fiind întrecută numai de «*Nora*» lui Ibsen, care a făcut o serie de 40 de seri.

Ultima stagiune are însă o deosebită importanță pentru teatrul românesc prin faptul, că în decursul acestei ierni s'au înființat în capitala țării trei teatre nouă, pe lângă cele existente «Teatrul Național» și teatrul «Regina Maria» de sub conducerea eminentului actor și iscusit organizator dl *Tonny Bulandra*. Teatrele cele nouă sunt: «Teatrul popular», Compania Mărioara Voiculescu și «Teatrul mic».

«*Teatrul popular*» a fost înființat de Liga Culturală cu concursul material al băncii Marmorosch & Blank și cu sprijinul moral al «Teatrului Național». Direcțiunea scenică o are dl *Livescu*, dela «Teatrul Național». Trupa a fost înjghebată din elemente tinere dela conservator, iar rolurile principale au fost susținute pe rând de cei mai de seamă artiști dela «Teatrul Național». Combinația aceasta a fost fericită din două puncte de vedere. A dat prilej câtorva elemente tinere de actori cu aptitudinii promițătoare să se valideze pe o scenă în capitală, lucru aproape cu desăvârșire exclus la celelalte teatre, și a dat și câtorva artiști dela «Teatrul Național» posibilitatea să joace mai des, spre mulțumirea publicului. Sub conducerea scenică a dlui *Livescu* reprezentațiile dela «Teatrul popular» s'au prezentat în general în condițiuni bune. Repertoriul a fost compus din piese ușoare, unele chiar prea de tot ușoare. Se pare că atributul de *popular* al teatrului a produs o mică confuzie. S'a crezut, pe semne, că popoului trebuie să-i dai piese ușoare, fără altă valoare decât aceea a distracției. Credința aceasta e însă de tot

greșită. Clasa «populară», la care s'au gândit întemeietorii, nu are nici timp nici mijloace să cerceteze des teatrul. Prin urmare, omul din categoria acestora nu merge la teatru să se distreze, ci mai mult să se instrueze și să simtă emoțiunea ce-o dă jocul de scenă. Prin urmare, chemarea acestui teatru ar fi ca pentru prețuri de intrare cât se poate de modeste să dai mulțimei sărace prilej să vadă piese, care să-i procure emoțiuni puternice. Distracție ușoară găsește mulțimea destulă în cinematografe. «Teatrul popular» a fost adăpostit într'o sală nu tocmai proprie teatrului, dar care, deși e mai mult mică decât mare, a fost foarte rar «ticsită» de public.

O etapă mai interesantă în dezvoltarea teatrului românesc reprezintă întreprinderea d-nei *Marioara Voiculescu*. D-sa a voit să imiteze pilda marelui Reinhardt din Berlin și întocmai ca acesta a închiriat și dansa un circ. Arena circului Sidoli, d-na Voiculescu a transformat-o într'o scenă liberă de teatru, după felul teatrului antic. Repertoriul a constat dintro singură piesă: *Salomea* de *Oscar Wilde*, care s'a reprezentat trei luni de-a rândul seară de seară și în câteva zile de sărbătoare și în matineuri. În piesa aceasta acțiunea o poartă aproape numai *Salomea*. E un rol extraordinar de greu, care reclamă nu numai o artă rafinată, dar și o dezvoltare mare de energie fizică. D-na *Voiculescu* a prestat foarte mult, din amândouă punctele de vedere.

Cătră sfârșitul lunei Februarie și-a deschis porțile cel mai nou teatru din capitală «Teatrul mic». Teatrul acesta a fost aranjat într'o sală, care mai înainte servea pentru reprezentațiuni cinematografice. Dacă «Teatrul popular» și-a găsit îndreptățirea de existență în tendința ce-o urmărea, iar între-

prinderea d-nei Voiculescu în nou-tatea, cel puțin pentru noi, ce-o aducea, pentru «Teatrul mic», așa cum s'a prezentat până acum, nu a fost nici o necesitate. Cred chiar, că ar fi în interesul general ca să se reprezinte cât mai puține comedii franceze, mai mult sau mai puțin triviale. Dl *Jancovescu*, directorul acestui teatru, a avut câteva succese remarcabile în trupa d-lui T. Bulandra. Imprejurarea aceasta, se vede, l-a făcut să creadă că e sub demnitatea d-sale să mai joace pe scena și sub direcțiunea altuia, și astfel și-a înființat un teatru propriu, care a rămas aproape toată stagiunea gol.

Teatrul «Regina Maria» de sub conducerea d-lui Tonny Bulandra e un fericit compromis între artă și spirit de afacere. Ca întreprindere particulară, care trebuie să se susțină din propriile sale puteri, nu poate ignora partea aceea a teatrului, care asigură succesul material. Dl Bulandra, care e un iscusit organizator și cunoaște bine publicul bucureștean, știe să găsească, în privința aceasta, calea cea dreaptă. Partea cea mai mare a repertoriului său o compune din piese frumoase franceze, pline de spirit cu nuanțe de trivialitate și de cuvinte cu două înțelesuri, așa cum îi place în general publicului bucureștean. Repertoriul acesta îi umple atât de bine casa, încât dl Bulandra, care înainte de toate e un mare artist, își poate permite luxul de-a face și artă sau cel puțin literatură dramatică românească. Astfel d-sa pune în fiecare stagiune și câteva piese românești pe afiș, care nu pot face însă serii interminabile ca cele franțuzești. În stagiunea trecută a făcut și o încercare de-a introduce în teatrul său ultima noutate scenică, care și-a făcut apariția în teatrul din Germania. E arta,

care vrea să suprimă decorurile și fastul și să lucreze numai cu efecte de lumină și de lumi, fără a se scobori sau a se ridică până la simplitatea armonioasă a teatrului antic. Aceasta în privința scenăriei. În privința literară, arta cea nouă nu mai admite piese scrise după regulile cunoscute și admise de mii de ani, în care acțiunea și caracterele să se desvolte cu toate amănuntele necesare pentru unitatea lor. După regulile artei celei noi actele din piese se reduc la scene de câteva secunde, în care abia se vorbește ceva. Astfel, în piesele acestea, cortina se ridică și se scoboară într'o seară de mai multe zeci de ori, scenele perondându-se ca pe filmurile cinematografice. O fi și aceasta artă în felul ei, dar încercarea făcută de dl Bulandra cu piesele *Nyu de Osip Dimon* și *Pelicanul*, brutala piesă a lui *Strindberg*, montate aici de regisorul cu faimă mare *Karlheinz Martin* din Berlin, ne-a convins că nu face pentru noi. S'o lăsăm, fără nici o teamă că vom fi păgubiți, Germanilor, cari au făcut până acuma atâta artă adevărată, încât își pot permite și câte-o aberațiune de aceasta, care nu durează mai mult decât orice lucru de modă.

Cu totul deosebit, ca tendințe și mijloace, față de teatrele arătate mai sus se prezintă «Teatrul Național». Instituțiune veche, cu tradiție stabilită, teatrul național ține și azi locul întâiu între teatrele din capitală. Publicul bucureștean, care cercetează teatrele, se compune în mare majoritate din oameni cu situații, dar fără cultura necesară ca să-și poată face singuri o părere asupra reprezentațiilor și pieselor. Și cum se întâmplă deobicei, semidoctii, atinși puțin de snobismul orașelor mari, caută totdeauna să-și acopere ignoranța prin criticarea tu-

turor lucrurilor. Am impresia că acelaș lucru se întâmplă și cu unii cronicari dramatici din presa bucureșteană. Cu altă ocaziune voi discuta, poate, mai pe larg chestiunea aceasta. De astădată mă mărginesc la arătarea repertoriului jucat în ultima stagiune, din care se poate vedeà mai bine felul cum este condus, din punct de vedere al artei, «Teatrul Național». Piese originale românești au fost reprezentate, ca premieră, următoarele:

Moartea Cleopatrei, dramă, de Pașcanu; *Nevestele lui Pleșu*, comedie, de Caton Teodorian; *Tudor Vladimirescu*, dramă, de Nic. Iorga; *Săptămâna luminată*, dramă într'un act, de Săulescu, mort pe frontul dela Predeal în anul 1916; *Noi oamenii*, comedie, de Condora, fost actor, invalid de războiu; *Inelul*, comedie, de d-șoara Arhip; *Serenada din trecut*, dramă istorică, de Mircea Rădulescu; *A doua tinereță*, dramă din viața poporului italian, de Sorbul; *Suflete tari*, dramă, (primul debut), de Camil Petrescu. Din piesele vechi românești nu s'a luat nici una în stagiunea trecută.

Literatura universală o aflăm reprezentată prin următorii autori: *Shakespeare* cu Noaptea regilor, Regele Lear și Hamlet; *Sofocle* cu Oedip Rege; *Ibsen* cu Nora și Rața sălbatică; *Tolstoi* cu Puterea întunerecului; *Molière* cu Avarul; *V. Hugo* cu Ruy Blas; *Emile Fahre* cu Casa de lut; *Fulda* cu Institutorii și Prostul; *Strindberg* cu D-șoara Iulia; *Hoffmannthal* cu Electra; *Melchior Lengyel* cu Taifun; *Nicodemi* cu Scanpolo.

Afară de aceste reprezentații «Teatrul Național» a mai aranjat trei festivaluri pentru Molière și Alecsandri și unul militar.

Dintre piesele străine am arătat mai sus care au ținut mai mult afișul. Dintre premierele românești piesa dlui

M. Rădulescu «Serenada din trecut» a avut cele mai multe reprezentații anume 27, după aceea urmează «Nevestele dlui Pleșa» cu 19, «Moartea Cleopatrei» cu 16, «Tudor Vladimirescu» cu 4, «Suflete tari», care s'a reprezentat către sfârșitul stagiunei, promitea să facă o serie mai lungă.

București, în Iulie 1922.

Ion Băila.

O excrocă. Teatrul Național din Craiova, fiind informat că o faimoasă excrocă, dându-se drept d-na Aura Fotino, artistă societară a celui teatru, a vândut în luna Iunie a. c., bilete de spectacol cu titulatura celui Teatru Național, anunțând reprezentațiuni imaginare, de care Teatrul Național din Craiova nu avea nici o cunoștință, — ne roagă să anunțăm publicul sibian, că îndrăsneța excrocă se numește *d-na Caragiali* și că nu există, nici n'a existat vreodată, nici cea mai mică legătură între ea și Teatrul Național din Craiova, în numele căruia a vândut bilete de spectacol, sau între ea și d-na Aura Fotino, drept care s'a dat pentru a putea excrocă lumea.

Ne mai roagă să anunțăm, că Direcțiunea celui teatru grav prejudiciată și compromisă într'un oraș în care urmează a da un număr de 5—6 reprezentațiuni în cursul lunei Octombrie a. c., cu ocazia marelui său turneu oficial, a sesizat parchetul și poliția, cerând arestarea îndrăsneței excroace.

Red.

※

CRONICĂ ECONOMICĂ.

Al XIII-lea târg de mostre din Budapesta. Ungaria, redusă la hotarele ei firești, a ținut să dovedească înaintea cetățenilor cari i-au mai rămas și înaintea lumii străine care a cercetat-o, puterea de producțiune a in-

dustriei sale. In scopul acesta a organizat un mare târg de mostre în halele ce le avea dinainte de războiu în parcul orășenesc al capitalei. Au participat 860 firme, toate din Ungaria, cu excepția uneia (a postăvării holandese). Incăperile ce le posedă Ungaria mare dinainte de războiu s'au dovedit prea modeste pentru mulțimea expoanților din Ungaria mică de acum, cu toate adaptările și adaogirile făcute anume în acest scop. O parte a expoanților (fabricile de mașini, de cărămidă, de eternit, de cară, de clopote etc.) a fost nevoită să-și facă instalațiunile sub cerul liber. Tot ce s'a văzut acolo pe un teritor atât de vast, scriu ziarele maghiare cu vie satisfacție, începând cu cele mai mici cutii de lemn și sfârșind cu elegantele saloane și dormitoare ale fabricii de mobile Thék sau cu puternicele turbine Ganz-Danubius, eră rezultatul invenției și producțiunii maghiare. Des de dimineața până seara târziu drumul ce ducea către târgul de mostre eră plin de vizitatori. Dacă e să credem ce spune secretarul general al târgului *Hollóssy István* numai din statele moștenitoare ale Austro-Ungariei au venit 40,000 vizitatori. Din România aproape 300. — Despre rezultatele acestui târg și despre destoinicia industriei maghiare se pronunță astfel *Ehler Antal*, directorul museului comercial din Budapesta: «Ceeace au produs întreprinderile maghiare ca invenție, gust, practicitate, calitate și cantitate întrece orice inchipuire. Această țară a perdut toate minele și pădurile, reducându-i-se teritorul la $\frac{1}{10}$, materii prime în unele privințe nu se mai găsec, iar în alte privințe s'au redus la $\frac{1}{10}$. In lipsă de cărbune, lemn și alte materii brute altă industrie ar fi dat faliment sigur. *Industria maghiară s'a înzecit*. Nu mi pot explică fenomenul acesta, decât

prin însușirea aceea a firii Maghiarului că atunci, când e mai strămtorat, se ajută și reculege mai ușor. In loc să amorțească și să piară cu totul, industria maghiară a luat un nou avânt, ridicându-se *aldturi de industria germană*. Din mărfurile expuse s'au făcut o mulțime de comande, așa încât fabricile au de lucru timp de 1—1 $\frac{1}{2}$ ani. S'au făcut multe înoiri practice și cu proceduri mai simple la diferite motoare, la caroserii, la aeroplane, la industria electrotehnică și la mașinile agricole. Străinatatea a observat aceste îmbunătățiri și a cerut în multe părți drept de import. Exportul e de altfel absolut liber, cu excepția alimentelor și materiilor prime, dar direcțiunea târgului crede că se acordă deplină libertate de export și pentru acestea. Ungaria incepe o nouă eră, încheie numitul director. Era muncii. Și Ungaria își va implini cinstit și această îndatorire». E netagaduit că un popor care muncește nu moare. In mijlocul unui astfel de popor oricâtă nesiguranța ar fi într'o privință sau alta, trebuie să-și facă loc siguranța deplină și nădejdea într'un viitor mai bun. Să luăm aminte și noi!

✱

LA ALȚII ȘI LA NOI.

Alianța franceză. Precum am mai scris și altadată in revista noastră, această alianță e «Asociațiunea națională pentru propagarea limbii franceze în colonii și în străinatate» sub președinția dlui Raymond Poincaré. In anul acesta a ținut un mare congres la Marsilia, pentru a arătă puterea de vieață a limbii franceze în basenul mării mediterane. Această asociație numără peste 200,000 membri și are organizații în toate părțile lumii. In comitetul ei central, prezidat de R. Poincaré, sunt somități ca:

Lévy-Bruhl, Rébelliau, P. Delombre, P. Boyer, P. Labbé, G. P. Deschanel, H. Morand, P. Oillon, Abbé Séjourné, André Weiss etc. etc. La congresul amintit fiecare țară formează obiectul unui raport. Fiecare studiu e semnat de un nume bine cunoscut. Lucrul principal va fi o asemănare între situația limbii franceze înainte și după războiu. Progrese, regrese, lacune.

Congresul s'a deschis Duminică în 16 Iulie a. c. la Marsilia sub președinția ministrului instrucțiunii publice (Léon Bérard). Scriitorii cei mai distinși au rostit discursuri. Zilele 17 și 18 au fost închinare lucrărilor și discuțiilor societății. Cu acest prilej s'a organizat și o expoziție cu scopul de a înfațișa efortul colonial al Franței, iar orașul Marsilia a pregătit o admirabilă manifestație congresiștilor. A fost și o serată instructivă și recreativă. Congresul s'a încheiat cu o călătorie la Sainte-Baume și cu alte excursiuni științifice.

În legătură cu acest congres al alianței franceze aflăm potrivit să amintim și alte chestiuni ce o privesc și ne privesc de aproape.

Întâi: această alianță se bucură de cel mai generos sprijin din partea statului francez. În ședința din 8 Noiembrie 1921 dl R. Poincaré a cetit scrisoarea ministrului de interne care anunță o subvenție de 350,000 franci pe seama societății. În aceiaș ședința

a comunicat și ordonanța ministerului afacerilor străine pentru suma de 400,000 franci în scopurile societății.

Cu astfel de mijloace materiale și cu sprijinul devotat a 200,000 membri, firește, că se pot face lucruri mari în toate punctele globului: conferințe (ca cele organizate de Blondel la Londra și în întreaga Anglie), școli (ca ale călugărilor asumpționiști la Brousse, Eschi-Șeir, ale Lazariștilor la Monastir, ale părinților din Ierusalim etc.), biblioteci etc.

Ca să se vadă înalta cultură morală, la care au ajuns membri acestei societăți, amintesc cazul lui *Frank Pauax* distins istoric și orator, unul din fondatorii și sprijinitorii cei mai entusiaști ai alianței, al cărui nume e înscris pe toate paginile trecutului ei. Murind, a lăsat prin testament: să nu i se pună coroane pe mormânt și să nu rostiască nimeni discurs funebru afară de preot, care va arăta în cuvinte simple credința sa în vieța cealaltă și în cauzele sfinte, al căror servitor devotat a fost. (Și când te gândești, de altă parte, cât lux și pompă deșartă se face la noi cu astfel de prilejuri! Numai regretatul preposit din Blaj I. Micu Moldovanu fost președinte al Asociației noastre, a mai făcut prin testamentul de un puritanism antic un gest ca acesta!)

Cum e la alții și cum e la noi!
I. Georgescu.

Cărți românești.

Dr. Amos Frâncu, *Pentru memoria lui Avram Iancu*, apelul dat către ministrul de interne Desider Perczel în cauza fondului pentru monumentul lui Iancu, cu patru anexe, retipărire din ziarul «Tribuna», Sibiu, «Tipografia» 1899.

Fiind numărul de față al revistei închinat amintirii lui Avram Iancu

credem că e potrivit să remarcăm la acest loc broșura tipărită acum sunt 23 de ani de fostul secretar administrativ al «Asociațiunii» noastre dl Dr. A. Fr. care a înaintat unul din cele mai strălucite apele pentru libertatea colectei monumentului Iancu. Cetind această «apelațiune și cerere de nulitate» ai senzația că asigți la procesul

secular dintre doi dușmani ireductibili: Ungur și Român. Cel dintâiu basat pe dreptul pumnului, pe dreptul celui mai mare, pe dreptul lui exclusivist de element singur susținător de stat; al doilea pe temeiul egalei îndreptățiri naționale, pe temeiul democrației universale, care nu cunoaște privilegiul de rasă și de clasă. În adevăr originea colectei pentru ridicarea unui monument la mormântul lui Avram Iancu este a se căuta în rândurile bravilor noștri țerani români dela Țiria, cari s'au văzut îndemnați la aceasta de fapta fraților unguri, cari tocmai atunci porniseră colectă pentru ridicarea unui monument lui Kossuth Lajos, dictatorul lor la 1848. Dar curios! Ceeace Ungurilor le eră permis, Românilor li se interzicea. Iancu eră taxat «trădător de țară» de ministrul de interne Perczel, iar judecătorul ungur din Alba-Iulia l-a numit «câpetenia unei bande de tâlhari» (haramiavezer). Impotriva acestor acuse nedrepte își ridică demn și energic glasul de apărare d-l Dr. A. Fr. el însuși un fiu de Moș, în care clocotea sentimentul grozav al dreptății călcate în picioare și, după ce dovedește cu istoriografi urguri și nemți în mână adevărul istoric, spulberă netemeinicia opreliștei ministeriale cu paragrafi de lege în mână. De mult nu se ținuse la noi o pledoarie mai strălucită decât aceasta. Ea ar merita în unele părți să fie reprodușă și în antologiile noastre școlare ca pildă de demnitate națională și de iubire sinceră de adevăr. Redacția «Tribunei» din Sibiu de pe vremuri a făcut o faptă bună traducând această pledoarie din ungurește, cum a fost scrisă, în românește. Cine și-o mai poate procura dela vreun anticar, să și-o procure. (ig)

Al. Ciura, Povestire pe scurt a vieții lui Avram Iancu, editată de comitetul pentru ridicarea unei statui lui Avram Iancu în Cluj, tipografia «Ardealul». Format 16°, pagini 80, preț 4 lei.

În Cluj s'a luat inițiativa frumoasă a ridicării unei statui lui Avram Iancu regele munților apuseni ai Ardealului. Nici nu se putea lua această inițiativă dintr'un și pentru un centru mai potrivit decât Clujul, deoarece în acest oraș se află cele mai de seamă forțe intelectuale, morale și materiale ale Transilvaniei noastre, ca în capitala ei firească. Acolo și-a făcut studiile marele nostru erou, oțelindu-și sufletul său românesc în anii când a învățat carte ungurească în Clujul de pe vremuri. Dar acolo, prin fatalitatea împrejurărilor istorice, noi n'avem aproape nici un obiect de artă românească, cu care să ne putem fali înaintea străinilor. E, deci, o necesitate imperativă să se ridice cât mai în grabă acest monument, pentru ca să vadă lumea întreagă că «ne avem și noi Olimpul și pe-a veșniciei poartă am intrat și noi». Ca să vină în ajutorul acestei frumoase mișcări naționale, a scris pe scurt dl A. Ciura biografia lui Iancu, schițând în linii generale și evenimentele din 1848. Broșura, firește, nu are pretenția să fie lucru mare, nu aduce lucruri necunoscute științei românești; ea popularizează o sumă de cunoștințe într'o formă ușoară. Acelaș scop îl au și versurile publicate în «adaus» despre Avram Iancu. Cu aceste prilejuri se putea să nu atragem atențiunea cetitorilor și asupra acestor împrejurări, mai ales că broșura se vinde în favorul monumentului eroului ce se va ridica la Cluj. Cumpărarea ei este, deci, act de pietate națională.

Verax.

Ioan Sandu: Considerațiuni asupra problemei unificării, Sibiu, tiparul «Dacia Traiană» 1922. Format 8° mare, pagini 28, preț 5 Lei.

Una din cele mai strălucite conferințe, dezvoltată în acest an la centrul «Asociațiunei» noastre, e fără îndoială cea ținută la 2 Aprilie a. c. de dl I. S. profesor la liceul Gh. Lazăr din localitate asupra celei mai discutate probleme a zilelor noastre, care este unificarea. Rostită cu un farmec și putere de convingere proprie autorului, această conferință a făcut o profundă impresiune asupra ascultătorilor nu numai în Sibiu, ci și în Focșani unde încă a fost chemat s'o desvolte.

Cetită, ea-ți lasă o întipărire și mai puternică, fiindcă cetind-o te poți opri mai mult la locurile mai însemnate, le poți sublinia și poți urmări mai cu răgaz înlanțuirea firească a ideilor, trecerea dela un obiect la altul, dela o ordine de idei la alta, argumentările, concluziile etc.

După o reprivire istorică a momentelor principale de unitate națională care regretăm că nu e mai lungă și mai colorată, deși pentru scopurile conferinței recunoaștem că e perfect de ajuns cât ni se dă, autorul proclamă cu adâncă convingere adevărul *«că statul român este o necesitate istorică la porțile Orientului, că el indeplinește aici o înaltă misiune de cultură; că toate urile și patimile oamenilor mărunți de astăzi nu vor fi în stare să nărue opera trainică a atâtor*

generații de luptă și de jertfă». — În ce privește apoi miezul chestiunii: soluționarea practică a problemei unificării, autorul, ca toți oamenii cumiși, e dușmanul unificării pripite, «cu furca» cum scriu ziarele, al concepției raționaliste, zice d-sa, și e, firește pentru unificarea lentă, organică, înțeleaptă, adică pentru concepțiunea largă, «istorică», pe care și-o dovedește cu toate mijloacele ce i le-a pus la îndemână o îndelungată lectură și meditațiune profundă asupra subiectului. Autorul încheie cu o admirabilă visiune împrumutată din natura plină de farmec și de înțeles a Indiei, unde în frunzișul aceluiaș arbore uriaș se adăpostesc în vremea odihnei de noapte toate paserile codrului după o ierarhie bine stabilită. Sus în vârf se așează paserile mari de pradă, ulii, mai jos graurii și mai jos pasărelele cu căpșorul cât gămălia unui ac. Li-niștea serii le-adună pe toate la un loc. O, de s'ar coborî în mijlocul nostru, exclamă atât de frumos autorul, pacea tainică și sfântă a înserării — o clipă de înfrățire universală în mijlocul luptei neîndurătoare pentru viață. Incheie cu urarea: să ne unim noi, cei vii, în elanul vieții, precum cei cari s'au jertfit s'au unit în elanul morții!

Felicităm pe tânărul autor pentru acest întâiu debut atât de norocos, iar pe bătrâna noastră «Asociațiune» pentru frumoasa achiziție ce a făcut în persoana noului ei conferențiar.

I. Georgescu.

Reviste Românești.

În București apare acum de doi ani o revistă de cultură italiană «Roma», sub direcțiunea d-lui Ramiro Ortiz, profesor de limba și literatura italiană la universitatea din capitală. Dacă n'ar

fi decât evocarea Romei și a Italiei străbune și încă ar fi de-ajuns, ca această revistă să merite tot interesul și sprijinul publicului nostru. În adevăr, dacă pentru alte neamuri civili-

sate Italia e a doua patrie pentru noi, Românii, se identifică cu a noastră. Deja bătrânul cronicar Ureche spune cu atâta duioșie și nostalgie, că dela Râm ne tragem și cu ale lor cuvinte ne iaste graiul amestecat. Dar mai este ceva. Revista aduce atâtea lucruri deosebit de interesante din vieța literară și culturală a Italiei, atât de puțin cunoscute oamenilor noștri. Nr. 5 (Maiu) a. c. aduce, de pildă comemorarea lui Dante la Caracal, așa cum au făcut-o d-nii R. Ortiz, E. Bucuța și Ștefan I. Nenișescu. În deosebi e mișcătoare evocarea baladelor primăvăratece a lui Dante, datorită d-lui R. O., adică a celor trei romane erotice suprimate de poet din *Vieța Nouă* (Vita Nouva). Nici când nu-l vezi pe Dante mai bine fixat în portretele lui Giotto, cu cartea la subsioară și cu un trandafir în mână, precum l-a înfățișat și ilustrația revistei noastre din Nr. 9 anul precedent, decât cetind aceste revărsări lirice ale sufletului său bogat, precum și comentariile interesante ale d-lui profesor. Cronică semnaleză centenarul al 7-lea al universității din Padova. O dovadă mai mult despre vechimea și trăinicia culturai fraților noștri italieni. Nr-ul următor e închinat în întregime marelui scriitor italian Giovanni Verga din a cărui roman «I. Malavoglia se traduc câteva părți caracteristice. Indemnăm publicul nostru ardelean să sprijinească această foaie lunară cu abonament anual de 40 Lei. — Rar e dat să cetești o ironisare mai isbutită la adresa tuturor neche-maților, cari pun la cale țara noastră binecuvântată de Dumnezeu în ministerele din București, ca în povestirea «*Nepoții lui Conu Costache*», datorită colaboratorului nostru d-lui I. A. Bassarabescu, și publicată în «*Flacăra*» din 25 Iunie a. c. Puiu, nepoțelul lui

Conu Costache, înainte de a-și termina bine studiile se insoară la 22 ani cu o văduvă bogată, ajunge inspector general în ministerul de agricultură și domenii, amestecându-se cu aceeaș cădere în afacerile mari ale statului ca și amicii săi coetani: Titi, Bébé, Gigi și Lică. Unul e tare în politica externă, altul în științele economice, altul în fine în literatură, declarând anticvați și d-modafi pe marii noștri scriitori Alexandri și Eminescu în fața nouilor Titani ai literilor românești. Bătrânul Costache, un admirator fervent al lui Eminescu, nu mai poate suferi balamucul acesta tineresc și pleacă mâhnit, oftând din tot sufletul dupăce ajunge acasă: «Mulțumescu-ți ție, Doamne, că ai scăpat teafăr pe robul tău din mâna pruncilor abiă ești de sub robia doicilor și a biberonului... răspunzători de ziua de mâne a binecuvântatei noastre țări, pe care o pun la cale bătând câmpii, cu havana în colțul gurii și cu trandafirii la butonieră». Publicarea acestei povestiri în timpurile acestea critice e mai mult decât un gest frumos, e o binefacere. De aceea am crezut că ea trebuie subliniată, ca izvorând din sufletele tuturor cetățenilor României întregite nemulțumiți cu stările de acum. În acelaș Nr. aflăm la cronică zilei amănuntele așezării unei plăci comemorative pe casa lui G. Coșbuc din Hârdău, datorită inimoasei inițiative a d-lui profesor dela universitatea din Cluj Dr. Iacobovici, cu inscripție de următorul conținut: «Aici s'a născut fericitul GHEORGHE COȘBUC, poetul țărânimii, marele meșter al graiului românesc. — Tot în această revistă Nr. 28 din 14 Iulie la pag. 447 confratele Ion Boilă discută cu multă pătrundere și temeinicie problema teatrului românesc în Ardeal, făcând un scurt

istoric al vechei noastre «*Societăți pentru fond de teatru român*». Apreciem mult zelul și bunavoința D. Sale, dar credem că e greșit informat despre mărimea averii acestei societăți, care nu atinge cifra de un milion, ci abia de o jumătate de milion de lei. Cu veniturile acestui capital abia s'ar putea plăti un funcționar al societății, necum să se subvenționeze o trupă permanentă. Chestia teatrului românesc în Ardeal o pot deslegă numai acești trei factori în colaborare frățească: a) Societatea pentru fond de teatru; b) orașele interesate să aibă teatru; c) Statul. Orice altă soluție ar putea fi temporală, dar nu definitivă. Sperăm ca se va tranșa și această chestiune în timpul apropiat. O discuție publicistică însă nu poate să strice, ci numai să folosească cauzei, arătându-se încă odată importanța teatrului românesc în provinciile desrobite. — Nrul 32 al revistei aduce o sguuitoare povestire «Făgăduința» datorită colaboratorului nostru *Ion Gorun*. Remarcăm și scrisoarea deosebit de frumoasă și convingătoare a părintelui *Ion Agârbicianu* către o femeie la critica etate de 30 de ani, când se știe că cele mai multe femei simt nevoia unei vieți superioare. Unele cad, căutându-și fericirea pierdută prin bărbații lor legitimi în brațele amanților nelegiuiți. Dar în curând se deșteaptă la trista realitate. Ceeace căută sufletul lor la vrâsta aceea critică nu e «un bărbat nou», cum zice dl I. Ag., ci «un adevăr nou». Publicarea acestei scrisori plină de demnitate și pătrunsă de o nobilă concepție de viață e o adevărată binefacere pentru cititorii revistei îngreșoși de spectacolele triviale împrumutate din «parodia marei Cleopatra», fie chiar și postume. — «*Revista Istorică*» dela București, str. Lipscanii Noi 12 aduce două fascicole interesante. N-le 1—3

aduc importante comunicări făcute de d-l *N. Iorga* la «Academia Română»: «Molière și Români» și «Cele mai vechi cronici ungurești și trecutul Românilor, epoca angeseivă», publică apoi însemnata corespondență a lui Capodistria cu Ioan Caragea Voevod, studiul «Stampe și potrete necunoscute privitoare la istoria Românilor» de colaboratorul nostru I. C. Băcilă, «Iarăș unchiul lui Ștefan cel Mare» și «Știri venețiene contemporane asupra bătăliei dela Baia de P. P. Panaitescu, o scrisoare a lui Iraelie Poumbescu publicată de distinsul scriitor bucovinean dl Leca Morariu, iar d-l Victor Motogna scrie despre Țara Brodnicilor și Vrancea, precum și despre originea cuvântului Dunăre. N-le 4—6 aduc un interesant studiu «Documente nouă de istorie românească» de N. Iorga, «Ceva despre revoluția din 1821 în Țerile Române» de Anton Oprescu, o încercare de studiu general despre materialul arhivalic privitor la istoria noastră în arhivele din Viena de Virgi Zaborovschi, câteva documente oltene și foarte bogate, interesante și bine îndrumătoare cronici, notițe, însemnări, rectificări etc. — Ca aproape fiecare număr din excelenta revistă săptămânală «*Adevărul literar și artistic*» sunt și nr-rele 89 și 90 a. c. adevărate surprize. În cel dintâiu remarcăm legenda populară sârbească — «Zidirea cetății Scutari (Școdra)» tradusă românește în hexametri de d-l N. Batzaria, acest temeinic cunoscător al împrejurărilor din Europa orientală, care ne dă și o tipică poveste orientală «Omul întors din rai», unde se pune în evidență abuzul cu cele sfinte săvârșit de atâția preoți și călugări orientali nevrednici. E remarcabil prin spiritul critic de care e pătruns și studiul d-lui Barbu Lăzăreanu despre Ioan Scurtu. În Nr.

90 d-l N. Iorga descrie «Sarmiseghethusa» vechea capitală a Daciei, lăsată de ai noștri într'o complectă părăsire și nepăsare de ce se va întâmpla cu cele mai importante localități și monumente ale vieții noastre istorice. Românii noștri nici habar n'au de locurile și pietrele pe care calcă. Mai mult interes și atențiune arată Ungurii cari au și acum un om acolo cu scopul de a adună și păstra într'un «moz» (muzeu) rămășițele vieții romane de odinioară. D-l N. Iorga are toată dreptatea să exclame «O, dacă Italia și-ar fi recăpătat unul din leagănele vechimii sale! — Dacă oricare alt popor latin ar fi ajuns astfel în stăpânirea punctului de plecare al rasei sale!... Ce nu ar fi făcut în trei ani de zile»... Dar noi ne certăm și învrăjbim pentru lucruri de nimic. «Asociațiunea» noastră a luat în programul cultural al loteriei ei și îngrijirea ruinelor din Sarmiseghethusa, precum și din alte părți, dar cu puținul interes și sprijin ce i se acordă, nu știu ce se va alege și de acest vis frumos.

Căntece vechi. Genația dela 1848 visă încă în poezii renașterea Daciei. *Noi o trăim acum.* Dujmanul nu doarme însă și în stufurile pustei lui pândește, nu cumva dovedindu-ne slabi să poată face o nouă încercare de înstăpânire pe pământul Daciei. Avem nevoie de manifestări de puteri nouă pentruca să-i piară pofta. Putere dă și cântecul. Să se apuce măestrul român de muzică și să dea melodia necesară acestor căntece, pentruca răsunând din gura tineretului nostru liceal și universitar «să se risipească turnurile cari se întrec cu norii și să se prăbușească palatele ude și calde de sângele nostru». *Victor Lazăr.*

Două căntece războinice dela 1848. Efectele evenimentelor dela 1848 nu s'au manifestat nicăiri, la poporul nostru, cu atâta putere ca la Blaj. Nu e mirare, căci aici eră centrul cultural al neamului nostru. aici au fost și de aici au pornit crainicii renașterii naționale. Tot numai aici s'au putut produce cele două poezii latine, pe cari Aron Densușianu le-a găsit într'un vechiu caiet studențesc, amestecate între căntece de vin și de iubire. El le-a publicat în «Revista critică-literară» din Iași, an III. pag. 335. Noi le reproducem pentru un public mai mare, că revista lui Densușianu a pătruns puțin la noi și acum abia de mai e răsfoită.

I.

Sat iam bibi, sat amavi
Sat puellas decantavi
Telum, fratres, nunc vibrandum
Nunc Hungaros de bellandum!

Arma, arma, arma fratres!
Ex sepulcris surgunt patres
Ut viderent an vivamus,
An in vinclis putrescamus.

Pater Mars iam saevit, fremit,
Coelum tonat, terra tremit,
Ecce irae diem illam —
Omnem mundum in favillam!
Et disruptum coelum ruat,
Dacia tantum reviviscat!

Destul am beut, destul am iubit
Destul am cântat copilele,
Acum fraților trebuie să invărtim spada,
Trebuie acum să sfărâmăm pe Unguri.

Arme, arme, arme fraților
Din morminte se scoală părinții
Să vadă, mai trăim
Sau putrezim în lanțuri.

Tata Marte turbă și murmură dejă
Cerul tună, pământul tremură,
Eaca ăcea zi a mănecii —
Toată lumea 'n flacări
Prăbușit să cadă chiar cerul,
Numai Dacia să reînvie!

II.

Pater Gradive, omnia nam potes,
Viribus novis indue nepotes,
Ut tot labores seculorum graves
Penderent hostes.

Jupiter pater, dextera corusca
Disjice turres nubibus certantes
Dirue aedes madidas, tepentes,
Sanguine nostro.

Et Romuleam, omnipotens, gentem
Ad hancce diem Lerum te colentem,
Horrido Chao Huniae barbarae
Effer in diem.

Părinte Gradive (Marte), care toate le
poți, îmbracă cu nouă puteri pe nepoții
tăi, ca dușmanii să plătească cumplitele
noastre suferințe de atâtea secole.

Tată Joe, cu dreapta ta fulgerătoare
risipește turnurile, care se întrec cu
norii și prăbușește palatele ude și
calde de sângele nostru.

Atoputernice, pe ginta lui Romul, care
până 'n ziua de azi te venerază sub
numele de Ler, scoate-o la lumină din
spăimântătorul haos al Huniei barbare.
Trad. de A. Densușian.

Cărți străine.

Giovanni Papini: *La Storia di Cristo* (Istoria lui Hristos) Vallecchi editore, Firenze. Terza edizione, Prezzo 17 lire. Giovanni Papini e unul din cei mai buni scriitori ai Italiei de astăzi, a cărui lucrare a apărut în Martie 1921. Abia tipărită, ea a fost căutată de publicul italian cu un entuziasm mistic și desfăcută în mai multe mii de exemplare. În curând s'a tradus și în alte limbi. În franțuzește e tradusă de Paul Henri Michel și tipărită de librăria Payot et Cie, Paris 9 franci. Această istorie cuprinde vieța Mântuitorului dela ieslea din Viflaim până la noul luminos ce l-a ridicat la ceriu după înviere, înfățișată într'un șir de tablouri ale căror fapte și texte ne sunt bine cunoscute din sfintele evanghelii. Nici urmă de di-

sertații filosofice. Numai comentariile autorului inspirat de o credință vie, o dragoste fierbinte, o încredere mângâitoare pe care el vrea s'o împărtășească tuturor cetitorilor și cugetătorilor. Credința și dragostea se exaltă și se exprimă în termeni din ce în ce mai emoționanți și mai mistici, pe măsură ce se apropie de ceasurile grele ale patimilor și de cele patru săptămâni de învățături și arătări dumnezeiești urmate după înviere. Autorul își pune în această carte înălțătoare tot sufletul și, terminând, își resumă meditațiunile sale într'o frumoasă rugăciune către Hristos.

Află se-va cine să tipărească în românește traducerea acestei cărți?

La încheierea acestui Nr. ne vine știrea tristă despre moartea iubitului nostru director **Andrelu Bârseanu**. Nrul proximal revistei va fi închinat amintirii lui.

Dela „Asociațiune“.

Nr. 1163/1922.

Pentru serbătorirea lui Avram Iancu.

**Către despărțămintele și agenturile „Asociațiunii“ și către
marele public românesc“.**

În ziua de 1/14 Septembrie a. c. se împlinesc 50 de ani de când 37 de preoți români, în frunte cu protopopul Zărandului Mihălțan și Balint protopopul și pe vremuri prefectul dela Roșia montană, pe lângă asistență de popor nenumărat dela țară — veniseră țărani și de dincolo de Abrudl — au coborât în mormântul dela Tebea, la umbra gorunului lui Horia, rămășițele pământești ale celui ce au fost «regele munților», și eroul fără seamăn al Românilor transilvăneni în anii de încercare 1848—1849: *Avram Iancu*.

Prilejul acesta mare nu poate trece, nu e iertat să treacă, fără de urmă, în vieța poporului nostru, care, în sfârșit, a ajuns la libertatea politică și națională, pentru care a luptat el și alții ca și el. E o datorie elementară pentru tot Romanul și omul de bine să serbătorească în chipul cel mai demn pe cel mai nenorocit, dar și cel mai iubit dintre marii eroi ai Ardealului.

Când au vrut să pună sbirii neamului nostru mâna pe el în 1848 cum au pus mâna și pe Horia, Cloșca și Crișan înainte cu 63 de ani, nu s'a găsit nici un Român care să le descopere locul, unde sta ascuns «regele munților». Semn bun de înaintare în solidaritatea românească. Dar mai avem o dovadă neîntrecută despre iubirea și popularitatea lui Avram Iancu înaintea poporului nostru întreg. Sunt cântecele populare, care toate răsună de numele lui și de amintirea faptelor lui mărețe. Mai rar erou al nostru, care să fie atât de mult cântat de popor ca Iancu.

Împlinirea celor 50 de ani dela moartea lui trebuie să fie un nou prilej de solidaritate națională în cinstirea aceluiaș mare erou.

Dându-și seama de acestea «Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român» (Astra), cu reședința în Sibiu, dar cu organizații însemnate în tot cuprinsul țării, invită despărțămintele și agenturile sale, precum și pe toți oamenii de bine să pregătească serbări demne pentru pomenirea marelui erou pretutindeni între Români.

Ea însăși a închinat în întregime Nrul 9 (din Septembrie) a. c. al revistei sale «Transilvania» amintirii marelui erou, cuprinzând bucăți literare și istorice privitoare la Avram Iancu datorite eroului însuși și unor scriitori ca N. Iorga, Ion Borcia, Ion Gorun, Ion Georgescu, Virgil Șotrochia, C. Hodoș, N. Bă-

Iănescu, Ion Boroş etc. etc. În «Biblioteca poporală a Asociaţiunii» Nr. 105 se povestesc pe înţelesul tuturor viaţa, isprăvile şi suferinţele celui mutat dintre noi acum sunt 50 de ani. Din aceste publicaţiuni ale noastre mai nouă şi din altele mai vechi cari se amintesc acolo, oricine se poate lămurii asupra însemnătăţii epocale a acestui erou. «Asociaţiunea» a mai luat iniţiativa unui muzeu istoric al anilor 1848 şi 1849 ce este a se ridică în Vidra de sus, lângă casa părintească a eroului, care este proprietatea acestei «Asociaţiuni» cu scopul ca acolo să se adune şi păstreze toate obiectele mai de seamă privitoare la persoana eroului şi mişcarea naţională pornită de el. Pentru acest muzeu a dat gratuit lemnul de construcţie trebuincios ministrul de domenii, casa pădurilor. «Asociaţiunea» a semnat 50.000 Lei, iar d-na şi dl Teodor Doboiu, comerciant în Sibiiu 5000 Lei. Alţi fruntaşi ai neamului alte sume.

Cu prilejul serbărilor ce se vor aranja la ziua numită sau eventual, şi în alte Dumineci şi serbători ale luni Septemvrie a. c. să se colecteze bani în acest scop, pentruca muzeul acesta istoric atât de însemnat să poată fi zidit şi inaugurat în 1924, când se împlinesc 100 de ani dela naşterea lui.

Dacă în 1895 maştera stăpânire de pe vremuri a oprit orice colecţă în favorul unui monument Avram Iancu, astăzi în era libertăţii naţionale depline, trebuie să arătăm că am fost vrednici de eroii pe cari ni i-a hărăzit Dumnezeu şi de libertatea dobândită prin jertfele lor uriaşe. Şi vrednici ne vom arăta serbătorindu-l pe Avram Iancu în modul cel mai înălţător şi contribuind cu obolul nostru pentru zidirea muzeului şi a monumentelor proiectate de «Asociaţiune» în cinstea lui sau cumpărând bilete dela loteria ei organizată, în parte, pentru aceleaş scopuri mari.

Parastasul ce se va ţine la 1/14 Septemvrie a. c. în Tebea, la mormântul eroului, credem că nu va fi unicul prilej de serbătorire, ci el va provoca o serie întreagă de comemorări în întreaga ţară.

Resumând, îndemnăm din nou despărţămintele şi agenturile «Asociaţiunii», precum şi pe toţi oamenii de bine să aranjeze la data numită sau la altă dată potrivită (vre-o Duminică sau serbătoare din luna Septemvrie):

1. Festivaluri cu cântări, conferinţe, lecturi etc. privitoare la eroul Avram Iancu. (Unele cântări sunt îndeobşte cunoscute de pildă, «Astăzi cu bucurie, Românii veniţi!» «Colo în munţii Tebei» etc. Cântece populare nou armonizate de prof. Nicolae Oancea se află în Nr. 9 al revistei «Transilvania», — preţul 10 lei).

2. Cu ocaziunea serbătorii lui Avram Iancu să se colecteze bani pentru ridicarea muzeului istoric și al monumentului proiectat de «Asociațiune». Banii colectați se trimit casei noastre centrale în Sibiiu, strada Șaguna 6.

Sibiiu, 1 August 1922.

Andrieu Bârseanu,
președinte.

Ioan Georgescu,
secretar.

Bibliografie.

Am primit următoarele publicațiuni de mare interes ale «*Academiei Române*»:

Andrieu Bârseanu: Grădiește marea, poem, extras din Anal. Acad. Rom. ser. II. tom. XLI, desbaterile 1920—21, București 1922. Format 4°, pagini 7, prețul 1 Leu.

I. Bianu: Incepătorii Academiei Române. Extras din Anal. Acad. Rom. ser. II. tom. XLI. desb. 1920—1921. București 1922. Format 4°, pagini 19, prețul 2 lei.

G. Bogdan-Duică: Vasile Alecsandri. Admiratori și detractori. Extras din Anal. Acad. Rom. ser. II. tom. XLI, desbat. 1920—21. București 1922. Format 4°, pagini 29, prețul 4 Lei.

N. Iorga: Despre Mihai-Viteazul. Cuvânt de comemorare. Extras din Anal. Acad. Rom. seria II. tom. XLI, desb. 1920—21. București 1922. Format 4°, pag. 8, prețul 2 Lei.

N. Iorga: Comemorarea lui Dante Alighieri. Cuvântare. Extras din Anal. Acad. Rom. ser. II. tom. XLI, desb. 1920—21. București 1922. Format 4°, pag. 9, prețul 1 Leu.

N. Iorga: Activitatea politică și literară ale lui Ioan C. Brătianu. Cuvântare. Extras din Anal. Acad. Rom. ser. II. tom. XLI, desb. 1920—21. București 1922. Format 4°, pagini 14, prețul 2 Lei.

N. Iorga: Despre Mihail Kogălniceanu. Comunicare. Extras din Anal.

Acad. Rom. seria II. tom. XLI, desb. 1920—21. București 1922. Format 4°, pagini 13, prețul 2 Lei.

N. Iorga: Comemorarea lui Tudor Vladimirescu. Cuvântare. Extras din Anal. Acad. Rom. seria II. tom. XLI, desb. 1920—21. București 1922. Format 4°, pag. 9, prețul 1 Leu.

Ramiro Ortiz: Comemorarea lui Dante Alighieri. Cuvântare. Extras din Anal. Acad. Rom. seria II. tom. XLI, desb. 1920—21. București 1922. Format 4°, pag. 20, prețul 2 Lei.

Vasile Pârvan: Pentru pomenirea împăratului Traian. Parentalia. Extras din Anal. Acad. Rom. seria II. tom. XLI, desb. 1920—21. București 1922. Format 4°, pag. 25, prețul 3 Lei.

Oscar Wilde: Povestea unui rege tânăr. Traducere din englezește de Dim. Zavalide. Format 16°, pagini 36, prețul?

A apărut în editura Institutului de de editură «*Cartea Românească*».

Ion Creangă: Pagini alese Nr. 81—82. Harap alb. Prețul 2 lei.

Ion Gorun: Obraze și Mășți. Prețul 17 lei.

Ion Gorun: Nu te supdra. Prețul 15 lei.

Radu D. Rosetti: Razna. Note din călătorie. Ediție II. Prețul 15 lei.

I. Simionescu: Bucovina. Cunoștințe folositoare. Seria C. Din lumea largă Nr. 5. Prețul 2 lei.

527
In editura «*Rădritul*», București, strada Sf. Apostoli 22 A, au apărut următoarele publicațiuni importante asupra cărora vom reveni:

Colonel I. Manolescu: Războaiele principale în legătură cu istoria universală. Vol. I cu un atlas special. *Antice, medii și moderne până la revoluția franceză.* Vol. II, cu un atlas special. *Revoluțiunea dela 1789 și războaiele Napoleonice.* Vol. III, cu planșe speciale. Dela 1821 la 1864. 3 volume și 2 atlase în total 160 lei.

Col. I. Manolescu: Războiul din 1866, studiu sumar al tuturor operațiunilor însoțit de 23 crochiuri și schițe, ediția III-a.

Colonel I. Manolescu: Războiul franco-german din 1870—1871, studiu sumar al tuturor operațiunilor însoțit de 31 crochiuri și schițe, ediția II-a.

Colonel I. Manolescu: Războiul Româno-Ruso-Turc din 1877, studiu sumar al tuturor operațiunilor, însoțit de hărți, crochiuri și schițe, ediția II-a.

Colonel I. Manolescu: Războiul Ruso-Japoncz, studiu sumar cu 20 crochiuri, 4 scheme și 5 anexe în text.

Anuarul LVIII al liceului românesc «Andrei Șaguna» din Brașov pe al 78-lea an școlar 1921—1922 publicat de *los. Blaga*, director. Brașov, Tipogr. A. Murășianu, Branisce et Comp. 1922. Și la acest anuar constatăm cu bucurie că dl director conduce despărțământul Brașov al «Asociației», iar dnii profesori sunt colaboratorii săi culturali în propaganda extrașcolară.

Anuarul al III-lea al școlii civile de fete din Turda. Publicat de *Mihail Găzdac*, director. Turda 1922. Tipogr. Josef Füssy.

Anuarul III al liceului de stat «Gheorghe Lazăr» din Sibiu 1921—1922 publicat de *Dr. Ioan Bunea*, director. Cuprinsul: 1. Educația sufletului în

școală de dir. *Dr. I. Bunea*. 2. Considerațiuni asupra problemei unificării de prof. *I. Sandu*. 3. Date școlare. Tipogr. «Dacia Traiană».

La datele școlare cetim cu satisfacție, că elevii au fost îndrumați să aziste la conferințele publice ținute sub patronajul «Asociațiunii» noastre.

Anuarul liceului de băieți «Al. Papiu Ilarian» din Târgu-Murăș pe anul școlar 1921—22. Publicat de *Ioan Cheri*, director. Tipogr. «Ardealul» filiala T.-Murăș. Și aici e de remarcat, că dl director al liceului e directorul desp. Tg.-Murăș al «Asociațiunii», iar dnii profesori *Dr. I. Bozdog*, *G. Târnavean* etc. sunt membri în comitetul acestui fruntaș desp. Dacă regretăm ceva este, că revista noastră «Transilvania» lipsește dintre revistele românești ale bibliotecii profesorilor și elevilor.

III. Anuarul Seminarului arhidiecezan teologic «Andreian» ortodox român din Transilvania în Sibiu pe anul școlar 1921/22 publicat de *Dr. Eusebiu R. Roșca*, director. Cuprinsul: 1. Introducere în Istoria bisericească generală, prelucrare de *I. I. Beleuță* protodiacon, profesor. 2. Date școlare și din cronica institutului. Sibiu, Tipografia arhidiecezană, 1922.

Anuarul al III-lea al școlii civile (medie) de băieți și al internatului țărănesc din Cluj (strada Kogălniceanu Nr. 9) pe anul școlar 1921—1922. Publicat de *Iuliu Karsai*, director și *Anton Domide*, secretar, Cluj 1922. Tipogr. Bernát.

Analele Academiei Române. Seria II. Tomul XLI. 1920—1921. Partea administrativă și debaterile. București, librăriile «Cartea Românească» și *Pavel Suru*, 1922. Prețul 40 lei. Format 4°, pagini 427.

Cel mai vechiu și mai consolidat institut
financiar românesc din Transilvania

„ALBINA“,
INSTITUT DE CREDIT ȘI DE
:: :: ECONOMII, SIBIIU. :: ::

FILIALE: Brașov, Cluj, Lugoj, Mediaș
și Târgul-Murășului.

AGENTURI: Sânmărtin. :: :: ::

Capital societar Lei 10.000,000 —
Fonduri de rezervă și pensiuni
Lei 7.500,000 —, Depuneri spre
fructificare și în Cont-Curent
==== Lei 179.000,000 —. ====

Acordă: Imprumuturi cambiale (scont),
imprumuturi hipotecare, Cont-Curent, finan-
:: :: țează întreprinderi etc. :: ::

Primește depuneri spre fructificare
pe libele și în Cont-Curent $4\frac{1}{2}$ — 5%
după termenul de abdicere, plătind
:: :: însuși darea de interese. :: ::

Emite acreditive, îngrijește încasări de
cecuri și asignațiuni asupra oricărei pieți,
mijlocește tot felul de afaceri de bancă.

Orice informațiuni se dau gratuit
și prompt atât de Centrala din Sibiu, cât
și de filialele și agenturile institutului.

Direcțiunea.